

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/9, p. 89-134

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11638>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ercan ALKAYA – Yrd. Doç. Dr.
Mustafa KARATAŞ

This article was checked by iThenticate.

TARAMA SÖZLÜĞÜ'NDE HAYVAN, HAYVANCILIK VE VETERİNER HEKİMLİĞİNE İLİŞKİN SÖZ VARLIĞI*

Özgül KÜÇÜKASLAN**

ÖZET

Tarama Sözlüğü, 13'üncü yüzyıldan 19'uncu yüzyıla kadar yazılmış olan 227 eserin taranması ile oluşturulan, öz Türkçe sözlerin tanımlarıyla birlikte verildiği, tarihi nitelikli bir sözlüktür. İki dizi halinde 12 cilt olan Tarama Sözlüğü; 1935 yılından 1977 yılına kadar sürdürülen 42 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. İlk cildinin yayımlandığı tarihten bu yana, Türkoloji alanında büyük bir boşluğu dolduran, yerli ve yabancı uzmanlar tarafından sürekli kaynak olarak kullanılan Tarama Sözlüğü, eski metinlerle ilgilenen herkesin yararlandığı bir başyapıt niteliği taşımaktadır. Çalışma, bu sözlüğün tüm ciltlerinin incelenerek başlı başına bir konu olarak hayvan, hayvancılık ve veteriner hekimliğe ilişkin sözcüklerin tespit edilip bir araya getirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla toplam 1120 sözcük saptanmıştır. Sözcüklerden 340'ının (%30,35) hayvanlara ilişkin isimlendirmelere, 129'unun (%11,51) anatomi terimlerine, 119'unun hayvancılığa (%10,62), 115'inin (%10,26) hastalıklara ilişkin sözcüklere, 57'sinin (%5,08) üremeye, 43'ünün (%3,83) ilaç, tedavi ve uygulamalara, 36'sinin (%3,21) hayvansal gıdalara, 35'inin (%3,12) hayvan maddelerine, 21'inin (%1,87) avcılığa, 225'inin (%20,08) diğer sözcük ve sözcük gruplarına ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Tarama Sözlüğü'nün hayvan, hayvancılık ve veteriner hekimliği yönüyle değerlendirildiğinde zengin bir söz varlığına sahip olduğu, bu çalışma ile konuya ilişkin araştırma yapmak isteyen kişilere kolaylık sağlayabilecek derli toplu bir başvuru kaynağı sunulduğu ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan, hayvancılık, Tarama Sözlüğü, veteriner hekimliği

* Bu çalışma, 25-27 Mayıs 2016 tarihinde Bursa'da gerçekleştirilen V. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumunda "Tarama Sözlüğü'nde hayvancılık ve veteriner hekimliğe ilişkin bilgiler" adıyla sunulan bildirinin genişletilmiş halidir (Bildiri Özetleri Kitabı s. 102).

** Yrd. Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji, El-mek: ozgul.kucukaslan@dicle.edu.tr

**THE VOCABULARY RELATING TO ANIMALS,
STOCKBREEDING AND VETERINARY MEDICINE IN TARAMA
SÖZLÜĞÜ**

ABSTRACT

The Tarama Sözlüğü, compiled from the 227 books written between 13th and 19th centuries, is a historically important sourcebook that presents genuine Turkish proverbs along with their attestations. Published in two series with 12 volumes, the Tarama Sözlüğü is a product of 42 years spanning from 1935 to 1977. Since the publishing of its first volume, the Tarama Sözlüğü has not only filled the gap in the realm of Turkology but also has been utilized by both local and foreign scholars as a perpetual sourcebook and has become a masterpiece that has attracted numerous lovers of ancient texts. In the present study, it is aimed to derive the words related to animals, husbandry, and veterinary medicine from all volumes of the Tarama Sözlüğü, in an attempt to create a lexical compilation from these words. A total of 1120 words were elicited. Of these, 340 (30.35%) were related to animals, 129 (11.51%) to anatomical terms, 119 (10.62%) to stockbreeding, 115 (10.26%) to diseases, 57 (5.08%) to animal reproduction, 43 (3.83%) to drugs, treatment, and practices, 36 (3.21%) to food of animal origin, 35 (3.12%) to animal products, 21 (1.87%) to hunting, and 225 (20.08%) to other terms and word groups. As a result it can be said that this thesaurus encompasses a rich vocabulary in the realm of animals, husbandry and veterinary medicine and this study is a well-compiled sourcebook convenient for the researchers of this field.

STRUCTURED ABSTRACT

With the advent of the Turkish Alphabet Reform, numerous attempts to purify the Turkish language were undertaken, which in turn paved the way for the production of various terminological and concordance dictionaries on the basis of numerous basic literary works (e.g. Divânü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig, and Old Turkish Inscriptions) (Eren 1984: 389; Korkmaz 1994: 96; Özel, 1986: 49). Of these, a four-volume concordance dictionary called "*Tanıklariyle Tarama Sözlüğü*" (1943-1957) was compiled through the analysis of original Turkish words/phrases extracted from 160 Turkish literary works that had been published since the 13th century. Following this first series, a second series including six volumes called "*Tarama Sözlüğü (1963-1972)*" (*meaning concordance dictionary*) was formed through the revisions made to the first series and the addition of 67 literary works. Thereafter, this dictionary has not only filled a void in the realm of Turkology and also has become a masterpiece, serving as a reference sourcebook both for local and foreign scholars and for anyone having an interest in ancient texts (Dilçin 2009: 7).

In the present study, knowing that the *Tarama Sözlüğü* also includes the words/phases relating to the realms of veterinary medicine and livestock breeding, we aimed to investigate and analyze the

Turkish Studies

words/phrases related to the realms of livestock breeding, animal husbandry and veterinary medicine noted in this concordance dictionary.

The study was mainly based on the two series of the *Tarama Sözlüğü* published between 1943-1957 and 1963-1977. The words/phrases extracted from the dictionary were divided into 10 groups. Spelling of each word/phrase was copied from the dictionary verbatim and then were enumerated based on the alphabetical order after the removal of recurrent cases. The words/phrases shared by human medicine were also included in the study. Reference to each word/phrase was given based on the volume where the word/phrase was first encountered and the page number for each word/phrase was given in the parenthesis, subsequent to the definition of the word/phrase.

Findings

A total of 1120 words were elicited. Of these, 340 (30.35%) were related to animals, 129 (11.51%) to anatomical terms, 119 (10.62%) to livestock breeding, 115 (10.26%) to diseases, 57 (5.08%) to animal reproduction, 43 (3.83%) to drugs, treatments and practices, 36 (3.21%) to food of animal origin, 35 (3.12%) to animal products, 21 (1.87%) to hunting, and 225 (20.08%) to other terms and word groups.

1. Words/Phrases Relating Animals, Livestock Breeding and Veterinary Medicine

The words/phrases classified under this heading were divided into 10 groups including '*names given to animals*', '*animal products*', '*medications, treatments and practices*', '*words/phrases regarding diseases*', '*anatomical terminology*', '*words/phrases related to reproduction*', '*words/phrases related to livestock breeding*', '*words/phrases related to hunting*', '*words/phrases related to food of animal origin*', and '*other words/phrases related to animals*'. Examples of these word groups are as follows:

1.1. Names Given to Animals

arvana (avrana): female camel (1943: 45).

büsük: cat (1957: 140)

çemender: donkey (1957: 161).

dombay (tonbay): buffalo (1943: 217).

donuz (tonuz): pig (1943: 219).

ferik: chick (1954: 279).

kedence: cat (1969: 2395).

koynu: sheep (1957: 545).

1.2. Animal Products

kokarsu: semen (1969: 2606).

kusundu: vomit (1969: 2750).

salyar: saliva (1943: 596).

samra: manure (1957: 660).

Turkish Studies

sırcın: animal and bird droppings (1943: 625).

südük (sidük): urine (1953: 854).

tohum suyu: semen (1957: 754).

tüy: bristle (1943: 707).

1.3. Medications, Treatments and Practices

at otayıcı: veterinarian (1945: 67).

baku: treatment (1943: 71).

em: drug (1943: 265).

melhem: ointment (1969: 2801).

onultmak: cure (1953: 733).

sağaltmak: remedy (1943: 586).

takavcı: horseshoer (1953: 872).

yaku: cautery (1972: 4222).

1.4. Words/Phrases Regarding Diseases

buru: pain, ache (1945: 181).

çelertme: a fatal disease that seen in sheep (1965: 853).

kabarcık: anthrax (1953: 559).

ötürük (ötrük): diarrhea (1953: 759).

sakağı: ruam, a disease that seen in throat of horse (1943: 591).

sayru (sayrı): sick (1943: 607).

sepişken: epidemic, contagious (1971: 3388).

uyuzlu: scabies (1954: 725).

1.5. Anatomical Terminology

bağarsık (bağarsuk): intestine (1945: 93).

bicik: breast (1945: 138).

böğrek (böğrik): kidney (1943: 117).

eyeği: rib (1943: 287).

kıtırdak: cartilage (1953: 634).

kursak: stomach (1943: 498).

öyken (öygen): lung (1943: 570).

sünüük: bone (1943: 655).

1.6. Words/Phrases Related to Reproduction

bortlamak: give birth of camel (1943: 113).

botlacı (potlacı, butlacı): pregnant camel (1945: 161).

buzalamak: calve, give birth of animal (1943: 131).

Turkish Studies

ime: whelp (1943, s377).

köşekletmek: deliver a camel whelp (1953: 661).

kunlacı (kunnacı, kulunlacı): pregnant (1953: 666).

kunlamak: reproduce (1953: 666).

mamılık (mamalık): midwifery, helping an animal at birth (1953: 685).

1.7. Words/Phrases Related to Livestock Breeding

ağayıl: sheep pen (1943: 6).

at oğlanı (at uşağı): groom, hostler (1945: 67).

güdücü (güden): shepherd (1943: 336).

halta: leash (1945: 483).

kanara: slaughter house (1943: 409).

otar: ranch (1971: 3025).

sepilemek: leather tanning (1943: 613).

yüğen: halter, bit (1972: 4743).

1.8. Words/Phrases Related to Hunting

avlak: place of hunting (1945: 69).

balık duzağı: fishnet, fishing rod (1963: 390).

bavlı: accustomed to hunting, get used to hunting (1945: 118).

bavlımak: hound dog that accustomed to hunting (1943: 82).

düşürmek: hunt, knock down (1943: 248).

fak: snare, trap (1943: 292).

kuşlamak (kuş kuşlamak): fowl, catch a bird (1943: 4502).

ırlak: a bird that used to catch other birds. (1943: 579).

1.9. Words/Phrases Related to Food of Animal Origin

basdırma: pastrami (1963: 406).

bozca aş (bozca aşı): soup with yogurt (1963: 658).

keş (keşk): dried yogurt (1957: 503), cheese made of skim milk or yogurt curds (1969: 2455).

kımız: the famous Turkish drink made from fermented mare's milk (1943: 458).

köfter: fruit leather, soudjouk (1957: 546).

penir: cheese (1953: 770).

sayağı (sayağ, sayyağı): butter, clarified butter (1971: 3349).

torak (dorak): strained yogurt, dry cottage cheese (1957: 757).

Turkish Studies

1.10. Other Words/Phrases Related to Animals

1.10.1. Other Words Related to Animals

at oynacı: horse playing place (1945: 67).

atlanmak (ata atlanmak): ride a horse (1943: 52).

beğirmek: baa (1945: 124).

dünek: roost (1945: 338).

kahalamak: beak (1953: 563).

kişirti: neigh (1943: 473).

yılcı: the person who is dealing with snakes (1972: 4575).

yo: wild (1943: 843).

1.10.2. Other Phrases Related to Animals

at binmek: ride a horse (1954: 45).

at depretmek: ride a horse (1957: 49).

av itmek: hunt (1963: 283).

derisin çıkarmak: skin out (1965: 1108).

döğün komak: cauterize (1965: 1227).

göbek burusu: tummy ache (1943: 313).

içi geçmek: have diarrhoea (1957: 408).

kan kaşanmak: blood urinate (1957: 464).

Conclusion

In conclusion, analysis of the Turkish words/phrases related to animals, livestock breeding and veterinary medicine noted in the *Tarama Sözlüğü* indicated that the concordance dictionary is a valuable reference book for the realm of veterinary medicine since it has a large body of vocabulary and provides support for the notion that animals and livestock breeding have long been highly valued in the Turkish Culture. It can also be concluded that the data in this study provides a facilitating source for further studies.

Keywords: Animal, livestock breeding, Tarama Sözlüğü, veterinary medicine

Giriş

Türkiye’de Harf Devrimi ile birlikte Türk Dilini sadeleştirme çalışmaları başlatılmış, Türkçeyi yabancı dillerin baskısından kurtarmak amacıyla “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*” kurulmuş (1932) ve ardından Divânü Lügati’t-Türk, Kutadgu Bilig ve Eski Türk Yazıtları gibi temel kaynaklar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılarak terim ve derleme sözlükleri hazırlanmıştır (Eren 1984: 389; Korkmaz 1994: 96; Özel, 1986: 49). Bunun yanı sıra 13’üncü yüzyıldan itibaren yazılmış olan 160 adet eser öz Türkçe sözler yönünden taranarak dört ciltlik “*Tanıklariyle Tarama Sözlüğü*”¹ (1943-

¹Türk Dil Kurumu. Tanıklariyle Tarama Sözlüğü I (A-Z). Cumhuriyet Basımevi. İstanbul, 1943.

1957)" yayımlanmıştır. Bu ilk diziden sonra, Sözlüğün geliştirilmesi ve yeni taranan 67 eserin de eklenmesiyle altı ciltlik "*Tarama Sözlüğü*" (1963-1972)" hazırlanmıştır. Buna ek olarak 1974-1977 yılları arasında iki cilt halinde 'Ekler' ve 'Dizin' bölümleri yayımlanmıştır. İlk cildinin yayımlandığı tarihten bu yana Türkoloji alanında büyük bir boşluğu dolduran, yerli ve yabancı uzmanlar tarafından sürekli kaynak olarak kullanılan Tarama Sözlüğü, eski metinlerle ilgilenen herkesin yararlandığı bir başyapıt niteliğindedir (Dilçin 2009: 7).

Orta Asya'dan Anadolu'ya, oradan da Avrupa ve Afrika'ya uzanan toprakları yurt edinmiş olan Türk toplumlarının başlıca geçim kaynaklarını hayvancılık oluşturmuş, Türkler başta at olmak üzere, koyun, keçi, sığır, tavuk gibi çeşitli hayvanların yetiştiriciliklerini yapmışlardır. Özellikle Türkler tarafından evcilleştirilen atın, Türk toplumlarının güncel, siyasi, ekonomik ve askerî yaşamında çok önemli bir rol oynadığı birçok araştırmacı tarafından bildirilmiştir (Çınar 1993: 22; Çetin 1986: 131; Dilgimen 1947: 92; Dinçer ve Yaşar 1999: 1). Hayvan ve hayvancılığa önem veren Türk toplumlarında hayvan yetiştiriciliği ve hayvan hastalıklarının tedavileri konularında babadan oğula, ustadan çırağa geçirilen bir bilgi birikimi oluşturulmuş, bilimsel veteriner hekimliğin başlamasından (1842) önce bu bilgi birikiminin sözlü kaynaklarını halk bilgileri, yazılı kaynaklarını ise baytarnameler oluşturmuştur (Dinçer 1976: 85; Dinçer 1982: 123). Bu araştırmada, aralarında veteriner hekimliğin yazılı kaynaklarından olan baytarnamelerin, hekimlik konuları içeren kitapların ve çeşitli lügâtların da bulunduğu çok sayıda eserin taranması ile oluşturulan Tarama Sözlüğü'nde yer alan sözcüklerin hayvan, hayvancılık ve veteriner hekimliği yönüyle değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ana gerecini, ciltleri 1943-1957 ve 1963-1977 yılları arasında yayımlanan Tarama Sözlüğü oluşturmuştur. Araştırmaya ilişkin sözcükler on başlık altında gruplandırılmıştır. Metinde sözcük ve anlamları sözlükte olduğu şekliyle yazılmış, ciltlerdeki tekrarlar elendikten sonra alfabetik olarak sıralanarak sayılmıştır. Beşeri hekimlik ile ortak olan kelimeler de çalışmaya dahil edilmiştir. Metin içerisinde kaynak gösterilirken sözcüklerin ve sözcük gruplarının ilk kaydedildiği cildin tarihi ve sözcüğün bulunduğu sayfanın numarası, sözcüğün anlamının sonunda parantez içerisinde gösterilmiştir.

1. Hayvan, Hayvancılık ve Veteriner Hekimliğe İlişkin Sözcükler

Bu başlık altında belirlenen sözcükler '*hayvanlara ilişkin isimlendirmeler*', '*hayvan maddeleri*', '*ilaç, tedavi ve uygulamalar*', '*hastalıklara ilişkin sözcükler*', '*anatomi terimleri*', '*üremeye ilişkin sözcükler*', '*hayvancılığa ilişkin sözcükler*', '*avcılığa ilişkin sözcükler*', '*hayvansal*

Türk Dil Kurumu. Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü II (A-İ). Cumhuriyet Matbaası. İstanbul, 1945.

Türk Dil Kurumu. Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü II (K-Z). Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1953.

Türk Dil Kurumu. Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü III (A-Z). Karınca Matbaası. Ankara, 1954.

Türk Dil Kurumu. Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü IV (A-Z). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 167. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1957.

²Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü I (A-B). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:212. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1963.

Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü II (C-D). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:212. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1965.

Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü III (E-İ). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:212. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1967.

Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü IV (K-N). Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1969.

Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü V (O-T). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:212/5. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1971.

Türk Dil Kurumu. Tarama Sözlüğü VI (U-Z). Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:212/6. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1972.

Turkish Studies

gıdalara ilişkin sözcükler, *'hayvanlara ilişkin diğer sözcükler ve sözcük grupları'* olmak üzere on başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar altında toplam 1120 sözcük saptanmıştır. Sözcüklerden 340'nın (% 30, 35) hayvanlara ilişkin isimlendirmelere, 129'unun (% 11, 51) anatomi terimlerine, 119'unun hayvancılığa (% 10, 62), 115'inin (% 10, 26) hastalıklara ilişkin sözcüklere, 57'sinin (% 5, 08) üremeye, 43'ünün (% 3, 83) ilaç, tedavi ve uygulamalara, 36'sinin (% 3, 21) hayvansal gıdalara, 35'inin (% 3,12) hayvan maddelerine, 21'inin (% 1,87) avcılığa, 225'inin (% 20, 08) diğer sözcükler ve sözcük gruplarına ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

1.1. Hayvanlara İlişkin İsimlendirmeler

ablak: alaca donlu at (1957: 1).

ağ: tırtıl, ağ ören kurt (1945: 7).

ağ kurdu: ağ ören böcek, tırtıl (1954: 8).

ağaç deleğen: ağaçkakan denilen kuş (1954: 5).

ağı kurdu: panbul kurdu, kuduz böceği, kuduz kurdu (1945: 9).

ağız at: yağız at (1957: 7).

ak çakır: ak doğan (1954: 11).

ak kuyruk: kanatları siyah ve kuyruğu ak olan güvercin (1945: 20).

ak sunkur: doğan cinsinden bir kuş (1945: 21).

ak tavşan: ada tavşanı (1945: 22).

ala kuş: tavus kuşu (1945: 24).

ala sığırcık (alaca sığırcık): çekirgeyi kıran bir çeşit sığırcık kuşu (1954: 14).

alaca karga (ala karga): saksağan (1954: 12).

alaca serçe: ispinoz kuşu (1945: 23).

alaşa: sert başlı, huysuz, haşarı at (1945: 25).

anduk (anduh): sırtlan (1943: 28).

angıt (anıt, ankıt): ördek cinsinden, ördekten küçük, kiremit renginde bir kuş (1943: 28).

anız: yağız at (1957: 29).

apalak: tüyleri tam çıkmamış palaz (1945: 44).

arap tavşanı: tarla faresi (1943: 33).

arayıcı it: av köpeği (1957: 33).

aru: arı (1954: 41).

arvana (avrana): dişi deve (1943: 45).

as (ars): gelincik denilen hayvan (1945: 58).

aslan: arslan (1957: 44).

aygur (aykur): aygır (1945: 77).

ayrık (ayrık koçu, ayrık koyunu): yabani geyik ve sığır (1945: 84).

Turkish Studies

- ayrılık kargası:** burnu ve ayakları kızıl karga (1945: 85).
- ayu inceği:** ayı yavrusu (1957: 62).
- azu issi:** azı dişi olan, yırtıcı hayvan (1963: 355).
- bağa:** kaplumbağa, kaplumbağanın kabuğu (1945: 93).
- bağırtlak:** kıl kuyruk kuşu (1954: 61).
- bağırtlak kuşu:** keklik büyüklüğünde, boz renkli, çok ürkek, eti yenir bir kuş (1943: 69).
- bağırkara:** bağırtlak kuşu, kılkuyruk (1945: 97).
- bakla kırısı:** pul pul siyah ve beyaz renkte kır at (1945: 99).
- baklan kaz:** angıt kuşu (1945: 100).
- balaban:** gürbüz, kanlı, canlı, cüsseli insan ve hayvan (1943: 71), çakır doğan (1945: 100).
- balak:** manda yavrusu (1963: 388).
- balıĝ:** balık (1945: 101).
- balıkçır (balıkcin, balıkçın, balıkçır, balıkçıl):** balıkçıl (1943: 72).
- banbul kurdu (bamil kurdu, panbul kurdu):** zehirli, alaca kanatlı bir böcek, kuduz böceği (1943: 73).
- bednus (bedinus, bidnus, tebnus):** horoz (1957: 88).
- besirek (beserek, biserek):** tüylü ve besili erkek deve (1943: 93).
- bızaĝu:** buzaĝı (1954: 90).
- bilüç:** pilüç, piliç (1945: 145).
- binit (binüt):** at, eşek, katır gibi binilecek hayvan (1943: 100).
- bortlak:** deve yavrusu (1963: 639).
- boymul:** boynu halka gibi vücudunun renginden başka renkte olan hayvan veya kuş (1945: 164).
- boynuzlu böce:** kabuklu sümüklü böcek (1945: 164).
- böce:** böcek (1945: 167).
- böcük:** böcek (1957: 125).
- böğürtlen kuşu:** bokluca bülbül (1945: 167).
- böy (bö):** zehirli örümcek (1945: 169).
- buĝra:** erkek deve, puĝur (1943: 121).
- buĝur (puĝur):** deve aygırını, puhur, buĝra (1943: 121), erkek deve, iki hörgüçlü deve (1945: 172).
- buĝursak:** buĝur isteyen dişi deve (1945: 173).
- bunbur:** domuzlan böceği, bok böceği (1945: 176).
- burma sadef:** sümüklü böcek (1943: 126).

- buzağı (buzağu, bızağu, buzakı):** inekten başka bazı hayvanların da yavrusu (1945: 185).
- buzağılık inek:** doğuracak inek (1963: 733).
- buzağu dişi:** bir çeşit örümcek (1954: 123), danaburnu denilen böcek (1957: 138).
- büre (püre):** pire (1943: 133).
- büsük:** kedi (1957: 140)
- büvelek (bügelek):** sığır sineği, sığır cinsini sokup koşturan bir cins sinek (1943: 133).
- büt:** bit (1963: 744).
- camus öküzü:** erkek manda (1965: 748).
- cardın:** iri sıçan (1945: 191).
- ceren (ceyran, ceran):** ceylan (1943: 136), ahu (1943: 137).
- cımkaz (cımkay):** iskete kuşu (1945: 195).
- cırlayık (cırlayık, çırtlayık):** ağustos böceği (1945: 195).
- cibin (ceban):** sinek, sivri sinek (1945: 196).
- cücük:** civciv, kuş yavrusu (1954: 133).
- cüje:** civciv, yavru (1943: 139).
- çabalak:** şaha kalkan, daima sıçrayan at (1957: 150).
- çağa:** tüyü bitmemiş kuş yavrusu (1945: 199), yeni doğmuş (1965: 786).
- çakal at:** alnı veya ayakları beyaz olan at (1965: 798).
- çakır (çakır doğan):** doğan cinsinden olan alıcı kuş (1943: 142), doğan ile atmaca arası bir av kuşu (1965: 800).
- çakşırılı (çakşurlu, çağşırılı) güvercin:** paçalı güvercin (1945: 204).
- çalık (çaluk) at:** çok sıçrayan at (1943: 144), rahat durmayan at (1965: 808).
- çamış (çamuş):** hoyrat, huysuz, dik kafalı, zıpır hayvan (1943: 145), haşarı, sert başlı hayvan (1965: 820).
- çapkın at (çapgın at):** hızlı kaçan at (1945: 210).
- çatal at:** binilen at ve yedeği (1954: 141).
- çebiş (çepiş):** bir yaşında erkek keçi (1943: 151).
- çekük (çekik):** tarla kuşu, turgay (1963: 852).
- çekürge:** çekirge (1943: 152).
- çelük (çekik):** tarla kuşu, turgay (1945: 217).
- çemender:** eşek (1957: 161).
- çetük (cetük, çetik, çedük):** kedi (1943: 155).
- çeyan:** çıyan (1945: 225).
- çırgıt (cırgıt, çırkıdı):** cırcır böceği (1954: 152).

- çırkıdı:** ağustos böceği (1945: 232).
- çirtı boğa:** ötlegen kuşu (1954: 152).
- çil:** bir çeşit keklik (1943: 162).
- çil at (çil aygır):** tüyü kırmızı ve beyaz karışık olan at, üveyik kırı (1945: 235), alaca renkli, benekli at (1957: 161).
- çoban aldavucu (çoban aldatkıcı):** çoban aldatan denilen kuş (1945: 238).
- çomar:** boynuzsuz koyun (1957: 179).
- çopur:** sığırın, dağ öküzünün bir çeşidi (1945: 240).
- dağ adamı:** bir nevi maymun, nesnas (1945: 249).
- dakuk:** tavuk (1965: 978).
- davar (tavar):** binek hayvanı, koyun keçi gibi sürü hayvanı, mevaşi, mal (1943: 181).
- day:** tay (1965: 1029).
- daylak:** yularsız, başı boş, salma deve ve at (1943: 182).
- delice doğan:** karagöz, kerkenez de denilen bir alıcı kuş (1943: 191), atmaca cinsinden, maymul da denilen yırtıcı bir kuş (1957: 201).
- demür boz:** demir kırı at (1957: 203).
- deniz ağzı:** bir nevi deniz hayvanı (1945: 279).
- deniz atı:** ata benzer bir hayvan (1945: 279).
- deniz kartalı:** bir çeşit su kuşu (1945: 279).
- deniz koyunu (su koyunu):** tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz (?) (1957: 205).
- deniz sığırı:** aslı deniz aygırı veya deniz ayısı olması ihtimali bulunan bir efsane hayvanı (1957: 207).
- devecik:** kızlar devesi de denilen çekirgeye benzer bir böcek (1943: 194).
- devlengeç (devlügeç, devlegüç):** çaylak ve atmaca cinsinden bir alıcı kuş (1943: 199).
- diken serçesi:** çalı kuşu, çalı bülbülü, bokluca bülbül, çinkit kuşu (1945: 296).
- dilkü (diligü, dilki):** tilki (1943: 206).
- dombay (tonbay):** manda (1943: 217).
- donuz (tonuz):** domuz (1943: 219).
- donuz balığı:** yunus balığı (1965: 1218).
- donuzlan:** bok böceği (1945: 316).
- donuzlan kurdu (donuzlan böceği, tonuzlan böceği, tonuzlan kurdu):** bok böceği (1957: 238; 1965: 1218).
- dönek:** uçarken taklak atan gövercin (1943: 224).
- düğe:** iki yaşında sığır (1943: 236).

- eğrice (iğrice):**büvelek denilen sinek (1943: 256).
- ekti (ektü, ikti, iktü):**tufeyli, asalak (1943: 258).
- encek (enücek):**enikçik, pek ufak olan enik (1943: 267).
- engeç:** yengeç (1943: 269).
- engen:** dişi deve (1945: 384).
- enik (enük):** et yiyen dört ayaklı hayvanın yavrusu (1943: 269).
- er koyun:** erkek koyun (1967: 1503).
- er kuşu:** baykuş (1954: 259).
- erşek:** pars ile ayıdan doğan hayvan (1943: 274).
- eşecik:** küçük eşek, eşekçik (1954: 269).
- eşkin (eşkün):**açık adımlarla hızlı yürüyen at, atın bu çeşit yürüyüşü (1943: 283).
- evren (evran):** ejderha, büyük yılan (1943: 285).
- ferik:** piliç (1954: 279).
- gece çekirgesi:** cırcır böceği (1954: 281).
- geleği (geleği sıçan):** tarla faresi (1967: 1625).
- gelincik (gelincük):**ars denilen hayvan (1945: 421).
- gelin kuşu:** tavus kuşu (1945: 421).
- game:** büyük fare (1945: 422).
- geyicek:** geyikçik (1954: 292).
- geyik:** yırtıcı olmayan dört ayaklı yabani hayvan (1943: 307).
- göcen (göjen):** kokarca, sansar cinsinden kediye benzer bir hayvan (1945: 440).
- göden çekirge (göde çekirge):**kanatsız çekirge (1945: 443).
- göğen:** yazın hayvanlara musallat olan gök renkli bir sinek (1954: 304).
- gölücük:** eşekçik (1967: 1740).
- gölük:** eşek, beygir gibi yük hayvanı (1943: 318).
- gümlüç:** yavısı, böcek yavrusu (1945: 475).
- güren:** rengi sarı ile doru arasında olan at, al at (1945: 479).
- gövel (gövel ördek):** yeşil başlı ördek (1943: 328).
- gözen (göjen):** keler, bir çeşit kertenkele(1945, s463).
- gözsüztebek (gözsöz sepet):** köstebek denilen yer sıçanı (1945: 468).
- gücüğün (güçken):** baykuşa benzer, alaca renkli bir kuş ki serçeleri avlar (1945: 469).
- gügül kurdu:** ipek böceği (1945: 473).
- güveğen:** büvelek (1967: 1884).

güye (göge): güve (1945: 481).

hamsin: hamsi (1957: 381).

ılan: yılan (1943: 348).

ılkı (ılkı):yılkı, at sürüsü (1954: 341), hayvan (1957: 392).

ibik (ibikli, ibük, alaca ibik):çavuş kuşu, hüthüt kuşu(1945: 511).

ime geyik (ime keçi): dağ keçisi (1945: 532).

ispir: şahinden sonra avcı kuşların en güçlüsü ve makbulü (1943: 391).

işek: eşek (1967: 2112).

it yavsası: it sineği, at sineği(1943: 393).

kağan (kağan a(r)slan): yavuz, celalli aslan(1953: 562), kızmış, kükremiş, çok öfkeli aslan, kaplan (1969: 2160).

kafir karlağucu: baykuş cinsinden bir kuş (1969: 2160).

kaplubağa (kaplıbağa): kaplumbağa (1943: 414).

kara ayak: doğan cinsinden bir kuş (1943: 415).

karaböce: domuzlan (1957: 467).

karabulak: karabatak da denilen su kuşu (1954: 407).

kara canavarı: domuz (1969: 2255).

karaciğer: yüğrük, idmanlı at (1953: 581).

karaca karga: kara karga (1953: 580).

karakulak: çakala benzer bir hayvan (1953: 583).

kara sığırı: karada gezen, suya girmeyen sığır, kara sığır (1957: 472).

karlağuç (kırilağuç, kırilağuç):kırlangıç (1943: 425).

karsak: çakala benzer, postundan kürk yapılı bir hayvan (1943: 427).

karucu: karaca, dağ keçisi (1957: 479).

kas: kaz (1943: 429).

kaşga: alnı akıtmalı hayvan (1943: 430).

kaşık burun: kaşıkçı kuş (1953: 596).

kavlak: tüyü, kılı dökülmüş deve (1953: 601).

kaya kuşu: başı kızıl, serçeye benzer bir kuş(1953: 603).

kebelek (kepelek): kelebek (1953: 609).

kedence: kedi (1969: 2395).

keler: bir çeşit kertenkele, yılan ebesi(1953: 611).

keltekeler (keltenkeler, keltenkene, kertenkene): kertenkele (1953: 612).

- kemük sıyan kuşu:** lori kuşu(1957: 494).
- kerkes (kerkez, kerkenez):** atmaca cinsinden bir alıcı kuş, kerkenez, nesr (1953: 617), akbaba (1969: 2442).
- kertiş:** büyük kertenkele (1953: 618).
- kesegen:** fare (1957: 501).
- kılkuyruk:** bağırtlak kuşu (1943: 457), süglün, suna (1953: 625).
- kır kemesi:** tarla faresi (1953: 631).
- kırk ayaklu:** deriye yapışıp kalan bir çeşit kene (1969: 2509).
- kırlağaç:** kırlangıç (1953: 631).
- kırmız:** kırmız böceği (1953: 632).
- kışkıldak:** karabatak denilen su kuşu (1953: 634).
- kızıl kanat:** kanatları henüz bitmemiş kuş yavrusu (1953: 638).
- kızılca üğeyik:** dişi tavusa benzer bir kuş (1953: 638).
- koçak:** koç (1969: 2593).
- koducak:** küçük sığa (1957: 529).
- koduk (kodak):** eşek yavrusu, sığa, yavru (1943: 475).
- kolan:** yaban eşiği (1943: 477).
- koy:** koyun (1943: 488).
- koygun:** ak doğan(1954: 481).
- koynu:** koyun (1957: 545).
- kölük:** eşek, beygir gibi yük hayvanı (1953: 657).
- kömüş:** manda (1969: 2692).
- kömüş ineği:** dişi manda (1969: 2692).
- kömüş malağı:** manda yavrusu (1969: 2693).
- kömüş öküz:** erkek manda (1969: 2693).
- kör çetük:** kör sıçan, köstebek (1953: 659).
- kösem:** sürünün önünden giden koç, kösemen (1943: 491).
- köşek (köçek):** deve yavrusu (1943: 492).
- köyeğen:** eşek sineği, büvelek, eğrice (1954: 484).
- kulun (kolan):** tay (1943: 496), yaban eşiği (1969: 2610).
- kuluncak:** küçük tay, yeni doğmuş tay (1953: 665).
- kurbağı:** kurbağa (1969: 2734).
- kutlu kuş:** hüma kuşu (1969: 2758).

- kuyruğu örü:** akrep (1953: 672).
- kuyruğu uru:** akrep (1943: 503).
- kuyruksalan:** yunt kuşu denilen kuş (1954: 492).
- kükürt deve:** anası ve babası başka başka soydan olan deve (1969: 2767).
- küpdüşen:** tavşancıla benzer bir kuş (1957: 559).
- küran:** al donlu at (1953: 675).
- kürük (körüük):** boynuzsuz öküz (1943: 505).
- laçin:** şahin (1943: 509).
- lengeç:** yengeç (1953: 680).
- lori kuşu:** balıkçıla benzer bir kuş (1953: 682).
- lök:** tek hörgüçlü deve (1953: 682).
- mal:** çift ve yük hayvanları (1953: 684).
- mastı:** ayakları kısa, kulakları tüylü av köpeği (1953: 685).
- maya:** dişi deve (1943: 514).
- meral (maral):** ceylan (1943: 518), gazâl (1969: 2804).
- mezeldek:** yabani ördek cinsinden bir kuş(1954: 510).
- milez:** bal arısı (1953: 696).
- muymul:** atmaca kuşu, zağnos (1943: 523).
- obaz:** eşek sineği (1943: 533).
- ohar:** balıkçıl (1953: 721).
- ok ılanı:** ok yılanı (1971: 2942).
- olak:** kısarak (1953: 725).
- orak böceği (orak kuşu):**ağustos böceği, cırcır böceği(1953: 734).
- orak kuşu:** orak böceği(1953: 734), cırcır böceği (1954: 547).
- orta atı:** birkaç kişinin ortaklaşa alıp nöbetle bindikleri at (1957: 612).
- öğdül atı:** yarış, koşu atı (1957: 619).
- öşek:** derisinden kürk yapılan tilki cinsinden bir hayvan, vaşak (1943: 568).
- ötleğü:** doğan cinsinden bir alıcı kuş (1953: 758).
- ötleğen (ötlüğen):**bokluca bülbül de denilen çok öter ve sığırcığa benzer bir kuş (1943: 569).
- öveç (öğgeç):** iki yaşında koyun (1943: 570), iki üç yaşlarında erkek koyun ve keçi (1971: 3056).
- öyez:** övez, sivri sinek (1943: 570).
- peçeli at:** alınıdaki beyazlık bütün yüzünü kaplayıp yalnız gözleri etrafı siyah kalmış olan at (1943: 577).

- pisi (pisik):** kedi (1953: 771).
- potuk:** tavşan yavrusu (1953: 772).
- püliç (bülüç):** piliç (1953: 773).
- sağır sıçan:** köstebek (1971: 3233).
- sakar:** alında uğursuz sayılan nişan ve kendisinde bu nişan bulunan (at) (1953: 781).
- sakırğa:** kene (1953: 782).
- saksıkan:** saksığan (1953: 783).
- samsun:** bir cins köpek (1971: 3292).
- sarı kebe:** baykuş cinsinden puğu tabir olunan kuşun büyük nevi (1953: 794).
- sarı sandal (saru sandal):** arı kuşu cinsinden eti yenir bir kuş (1953: 794).
- sıçancıl:** gücüğen denilen alıcı kuş (1954: 616).
- sıgın (sıgın geyik):** yabani geyik ve sıgır (1943: 618).
- sırtkan yırtıcı:** kükremiş yırtıcı hayvan, kağan arslan (1971: 3461).
- sikre (sirke):** bit yavrusu (1953: 824), bit yumurtası (1971: 3489).
- soğulcan:** solucan (1953: 830).
- sokar sinek:** iğneli sinek (1957: 698).
- su bağası:** su kaplumbağası (1953: 844).
- su çekirgesi:** karides, teke (1953: 845).
- suğur:** ada tavşanı (1953: 846).
- su issi:** timsah (1954: 641).
- su iti (su köpeği):** kunduz (1953: 846).
- sungur (sunkur, sungar):** doğan, ak doğan (1943: 647).
- su sığırı:** camuş, manda (1943: 649).
- su sığırı ineği:** dişi manda (1971: 3592).
- su sığırı öküzü:** erkek manda (1971: 3592).
- suna:** göl ördeği (1943: 647).
- supa:** sıpa (1943: 648).
- surba:** kuş sürüsü (1953: 848).
- surnaba (surnapa, zurnapa):** zürafe (1957: 712).
- sürsat koyunu:** eskiden halktan tekâlif (vergiler) olarak alınan koyun (1971: 3634).
- şadı:** bir çeşit maymun (1953: 860).
- şahan:** şahin (1943: 660).
- şakrak:** arı kuşu (1943: 660).

- şayın doğan:** şahin (1971: 3651).
şişek: iki yaşında koyun (1943: 665).
şunkar: şahin, laçın (1953: 868).
tahıl biti: hububata musallat olan ve bombul denilen böcek (1953: 871).
tahta kurdu: tahta kurusu, tahta biti (1953: 871).
tan horusu: şafak vakti öten horoz (1971: 3719).
tanrı deveciği: kızlar devesi de denilen çekirgeye benzer bir böcek (1953: 877).
tanrı kuşu: tavus kuşu (1953: 877).
tavşancı: bir nevi “doğan” (1953: 887).
tavucak: tavukcuk (1954: 675).
tavuk: horuz (1954: 675).
taylak: henüz yük vurulmamış genç deve (1953: 888).
toygur: tarla serçesi, çayır kuşu (1957: 758).
teyin (teyün, tiyin): sincap (1953: 892).
terki atı: yedek atı (1957: 750).
tırtır: tırtıl (1953: 895).
tiyin: sincap (1957: 752).
toklu: bir yaşındaki erkek koyun (1943: 693).
tonuzlan kurdu: bok böceği cinsinden bir böcek(1943: 694).
torlak: küçük bir kuş(1943: 696).
torum: deve yavrusu, genç deve (1943: 696).
tosun at: haşarı at (1953: 901).
toy: kazdan büyük bir yabani kuş (1943: 696).
toykun (toygün):ak ve çakır doğan (1943: 697).
töpel: alını akıtmalı at (1943: 699).
turaç: sülün (1943: 701), sülüne benzer bir kuş (1971: 3855).
turgay: çayır kuşu (1943: 701).
turna kırısı: siyahı beyazına galip olan at donu (1971: 3857).
turumtay: karagöz cinsinden bir alıcı kuş (1953: 906).
tülü deve: iki hörgüçlü puğur ile Arap cinsi dişi deveden meydana gelen deve (1953: 911).
ulakçı atı: posta beygiri (1954: 703).
uyuntu: tufeyli, asalak (1953: 943).
uz kuş: kelebek kuşu (1953: 944).

- üğü (üği, öğü):** baykuş cinsinden olan puhu kuşunun bir çeşidi (1943: 742).
- üşek:** vaşak (1954: 736), kır kedisi (1957: 809).
- üyez (üvez):** sivri sinek (1943: 753), tatarcık (1957: 811).
- yaban atı:** yabani at (1954: 750).
- yaban keçisi:** dağ keçisi (1972: 4182).
- yağmurça geyiği:** dağ sığırı, bir çeşit sığın geyiği (1954: 753).
- yalılı kurt:** sırtlan (1953: 982).
- yalva:** bildircin (1954: 761).
- yam:** at, menzil atı (1953: 988).
- yapalak:** baykuş (1957: 839).
- yaplak:** baykuş nevinden başı büyük bir kuş (1943: 782).
- yarak (yarağ):** idmanlı at (1953: 998).
- yanmış at:** pişkin ve idmanlı at (1953: 1001).
- yavısı:** bit yavrusu, böcek yavrusu, sürfe (1943: 799).
- yavşak:** bit yavrusu (1943: 799).
- yelegergen:** kerkes kuşu (1957: 869).
- yelve:** bildircin (1953: 1038).
- yer bağırsağı:** solucan (1943: 820).
- yeşilten:** iri ve yeşil kertenkele (1972: 4550).
- yıldız kurdu:** yıldız böceği, ateş böceği (1953: 1051).
- yılı:** yıldı, davar (1972: 4583).
- yilkı:** hayvan, terbiye edilmemiş at sürüsü (1943: 829).
- yiyrce göcen:** kokarca denilen hayvan, gelincik (1953: 1058).
- yunt:** yabani kısarak (1943: 851).
- yunt kuşu:** kuyruk salan kuşu, peygamber kuşu denen kuş (1953: 1078).
- yüklet:** yük hayvanı (1972: 4754).

1.2. Hayvan Maddeleri

- ağız yarı:** tükürük, salya (1945: 12).
- ağuz (ağız):** doğuran hayvanın ilk sütü (1943: 13).
- badem kürk:** tilki postunun bacağından yapılan kürk (1945: 92).
- balık kulağı:** at boncuğu, katır boncuğu, it boncuğu denilen deniz böceği kabuğu (1943: 72).

çakıldak: koyunun kuyruğu altında kalan pislik (1945: 202), bostanlarda kuş ürkütmek için yaptıkları ses çıkaran fırıldak (1965: 799).

çalkava (çalkafa): bir çeşit kürk (1945: 230), kurdun ense postundan yapılan kürk (1965: 896).

çöpür: keçi kılı (1957: 182).

dana tuluğu: dana tulumu (1945: 258).

der: ter (1945: 284).

deval: arı kovanında bulunan acı tortu (1945: 290).

diftik: tiftik (1957: 220).

gön: ham kösele, deri (1945: 448).

göte küstü: bele kadar olan kısa kürk (1945: 456).

kav: kavlamış yılandan çıkan deri (1953: 601).

kemre: gübre (1953: 613).

kığ: koyun, keçi ve deve gibi hayvanların toparlak ve kuru pisliği (1943: 454).

kokarsu: meni (1969: 2606).

kulak çirki: kulak kiri (1969: 2717).

kurca: domuz kılı (1969: 2734).

kusundu: kusmuk (1969: 2750).

kuş sanı: kuş tersi, kuş gübresi (1953: 670).

kuş siyiği: kuş pisliği (1957: 557).

salyar: salya (1943: 596).

samra: gübre (1957: 660).

sırkın: hayvan ve kuş pisliği (1943: 625).

sızındı: meni (1971: 3467).

südük (sidük): sidik (1953: 854).

tohum suyu: meni (1957: 754).

tü (dü): tüy, kıl, yün, post (1943: 704).

tük: tüy (1953: 910).

tüy: kıl (1943: 707).

yar: ağız suyu, salya (1953: 997).

yılan kavı: yılan gömleği (1953: 1049).

yün: tüy, kuş tüyü (1943: 855).

zibil: gübre, süprüntü (1957: 922).

1.3. İlaç, Tedavi ve Uygulamalar

ağız otu: ağrısı olan ağıza konulan ilaç (1943: 10).

ağzı açık: ilaç olarak kullanılan bir bitki tohumu. Hindistan'da yetişir, zambak şeklinde, sarımsı, güzel kokulu çiçeği vardır. (1954: 9).

anduz (andız): karın ağrısını sağaltmak için kullanılan kök, zencefil (1945: 36).

at otayıcı: baytar (1945: 67).

baku: tedavi (1943: 71).

dağlağu: dağlama aleti (1943: 170).

dirlik otu: ölüme karşı ilaç olan sağlık otu (1965: 1180).

eğir (ekir): karın ağrısını iyi etmek için kullanılan bir kök, andız (1945: 362).

em: ilaç, deva, çare (1943: 265).

em sem: ilaç, deva (1943: 267).

esen: sağ, salim, rahat, mesut, sıhhati yerinde (1957: 307).

göz otacısı: göz hekimi, göze ilaç koyan (1945: 467).

göz otu: göz ilacı, tütya (1945: 467).

güdülmek (güdelmek): hayvanın kuyruğu kesilmek (1943: 336).

kuyruklu biber: kebabe denilen bir nevi ilaç (1953: 672).

melhem: merhem (1969: 2801).

nalbant orağı: nalbantların hayvan tırnağını kesmekte kullandıkları alet, sunturaç (1954: 516).

onulmak (unulmak): şifa bulmak, yara kapanmak, iyileşmek (1953: 732).

onultmak: hastalığı, yarayı sağaltmak, iyi etmek (1953: 733).

ot (ot yat, ot yam): ilaç (1943: 550), kokulu tohumlar, baharat (1971: 3019).

otacı: hekim, tabip (1943: 550).

otacılık: hekimlik (1943: 550), tababet (1971: 3021).

otalamak (otlamak): ilaçlamak, ilaç yapmak, tedavi etmek (1943: 551).

otalanmak: ilaçlanmak, tedavi olunmak (1943: 551).

otçu (otacı): hekim, tabip, attar (1971: 3028).

sağ: sıhhatte, sağlam (1943: 586).

sağalmak: hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak (1943: 586).

sağaltmak: hastalığı iyileştirmek (1943: 586).

sağ esen: sağ salim (1957: 649).

sağ etmek: sağaltmak, hastayı iyi etmek (1943: 586).

sağlık: sıhhat (1953: 779).

Turkish Studies

sersem: nalbantların içine mih koydukları kutu (1971: 3394).

seyek (seyik, siyek): kırık, çıkık tahtası (1943: 617).

seyeklemek: kırık, çıkığı sarmak (1943: 617).

sıçan otu: arsenik (1943: 617).

sinirlemek: deve, at, koyun gibi hayvanların arka ayak sinirini keserek onları işe yaramaz hale getirmek (1943: 628).

sunturaç: hayvanların tırnaklarını kesmekte kullanılan bir türlü bıçak (1971: 3582).

takav: nal (1953: 871).

takavcı: nalbant (1953: 872).

taşırkatmak: hayvanı nalsız yürüterek tırnaklarını aşındırmak (1953: 884).

tımarlamak: hastaya bakmak (1943: 690).

yaku: yakı (1972: 4222).

yavşan: eskiden mide hastalıklarında ilaç olarak kullanılmış olan acı bir ot (1943: 799), veronika (1953: 1016).

1.4. Hastalıklara İlişkin Sözcükler

acışmak: ağrımak, acıyı kendi organı üzerinde duymak (1963: 7).

acıtgan (acıtkan): çok acıtan, çok ıstırap veren (1963: 7).

acıtmak: incitmek (1963: 7).

ağrı: acı, ıstırap, dert, illet (1963: 54).

ağrık: ağrılı, ağrıyan (1963: 55).

ağrıklı: acıyan, ıstırap veren (1963: 56).

ağsak: aksak, topal (1963: 56).

ağsaklık: aksaklık (1963: 57).

ağsamak (ahsamak): aksamak, topallamak (1945: 15).

ağsırık: aksırık (1945: 15).

ahsürmek (ahsürmek): aksırmak (1945: 18).

alazlama: yılanlık hastalığı (1945: 25).

ateş göynüğü: cemre, yanıkara ve kabarcık denilen hastalık (1945: 66).

avsil: sığır cinsinin dilinde ve ayağında hasıl olan bir tür hastalık (1943: 53).

baba: ur, yumru (1963: 356).

bağırsak sıyrıntısı (bağırsak sıyırması): bağırsak sancısı (1945: 95).

baş: yara, çıban (1943: 76).

baş bart (baş bört, başlı barth): yara, bere, çıban, sivilce (1957: 77).

Turkish Studies

- başlu:** yaralı, mecruh (1963: 447).
- bıçılğan (bıçılğan):** at ve koyun gibi hayvanların ayağında hasıl olan yara, çatlak (1943: 95).
- buğdayık:** siğil (1963: 682).
- burmak:** sancılanmak (1945: 180).
- buru:** ağrı, sancı (1945: 181).
- buymak:** insan ve hayvan soğuktan donmak (1943: 130).
- büdürmek:** hayvanın ayağı bükülmek, burkulmak, tökezimek (1943: 131).
- cantartmak:** can çekişmek (1945: 190).
- cıdav:** hayvanın omuz başında semer veya eğer vurmasından hasıl olan yara (1943: 137).
- cuhud ısıtması:** cıfit sıtması, şiddetli sıtma (1965: 778).
- çelertme:** koyunlarda görülen öldürücü bir hastalık (1965: 853).
- çorlu:** hastalıklı (1954: 158).
- debe:** fitıklı, kasığı yarık (1954: 172).
- debelik (depelik):** debe olma hali, kaşığı yarıklık, fitıklılık (1957: 195).
- debelü:** fitik hastalığı olan (1945: 265).
- demreği:** temreyi hastalığı (1954: 178).
- derleme hastalığı:** humma-yı muhrika, tifo (1954: 187).
- dağ (tağ):** yara (1954: 161).
- ditretme:** sıtma titremesi (1957: 232).
- döğü (döğün):** yakı, dağlamakla açılan yara (1957: 240), vücudun bir yerine iğneler batırarak şekil yaptıktan sonra üzerine çivit, barut gibi şeyler dökülmekle deri üzerinde meydana gelen sabit boyalı iz (1965: 1227).
- ektilemek:** tufeyli, asalak olmak (1943: 258).
- et buynuzu:** hayvanların boynuzları arasında meydana gelen et çıkıntısı (1967: 1561).
- gicik (gici, gücük):** kaşıntı, uyuz (1945: 435).
- gicimek:** kaşınmak (1945: 436).
- gicişmek:** kaşınmak (1967: 1696).
- gicitmek:** kaşındırmak (1945: 436).
- giciyük:** kaşınma, kaşıntı (1945: 436).
- göyündürme:** şirpençe, şarbon, yılcık (1954: 316), çok acıyıp yanan bir yara (1957: 360).
- göz perdesi:** göze âriz olan beyaz leke (1945: 467).
- gözsüz:** kör (1945: 468).
- haraza:** kesim hayvanlarının ödünde ve şirdeninde hasıl olan taş (1945: 485).
- hastacağı:** hastalıklı (1967: 1902).

hortlamak: burnundan hırıltılı ses çıkarmak (1957: 387).

ısırgu (ısırgı): yılanlık hastalığı (1954: 346).

ısıtma: sıtma (1945: 505), hastalık ateşi (1954: 346).

iç ağrısı: karın ağrısı, dizanteri (1967: 1996).

iğ: hastalık (1945: 517), verem, ince ağrı (1954: 357).

iğnilik: buruntulu ishal, dizanteri (1945: 520).

ince ağrı: verem (1945: 539).

ineze (inize, inez): zayıf, halsiz, hasta (1954: 377).

ıplıcık: filariyose denilen hastalık ki daha çok bacaklarda özel bir kurdun yerleşmesinden meydana gelen bir çıbandır. İplik gibi uzayan kurt deriyi delerek başını dışarı çıkarır. Bunu bir çöpe sararak kurdun yavaş yavaş ve tamamen çıkmasını beklerler. Koparsa içinde kalan parçası şiddetli ağrılar, gangren yapar. Ölüme kadar götürür (1957: 433).

irilcek: boğaz anjini, boğaz şişmesi (1957: 435).

it dirseği: arpacık, göz kapağında çıkan sivilce (1945: 553).

iylemek: hastalanmak (1957: 446).

kabarcık: yanıkara, şarbon, kara kabarcık (1953: 559).

kağırmaq: balgam çıkarmak için öksürmek (1957: 452).

kalbur çıbanı (galbır çıbanı): birçok yerinden baş veren çıban (1969: 2181).

karaca: bir göz hastalığı (1969: 2255).

karahaspa: öldürücü bir çeşit çıban (1969: 2262).

karamuk: çiçek ve kızamık gibi döküntülü bir hastalık (1953: 585).

karkın: hayvanların sağrısında çıkan siyah ve işe yaramaz deri (1969: 2313).

kasık yarığı: debe, fitik (1953: 595).

kavlamak: tüyü dökülmek, derisi ve kabuğu soyulmak (1953: 601).

kavlanmak: tüy, deri, kabuk değiştirmek, kavlamak (1953: 602).

kavluç: fitikli, kasığı yarık (1954: 424).

kehlez: cılız, hasta, iyi görmeyen (1969: 2397).

kıran: salgın halinde öldürücü hastalık (1953: 628).

kızdırma: hasta ateşi (1943: 466).

kurdeşeni: kurdeşen (1953: 667).

kuru hastalık: verem (1969: 2747).

kuş kuyruğı: kuşpalazı, difteri hastalığı (1943: 502).

mumul: kirpiklerin içeriye doğru kıvrılması, trikiasis, kıl bitme illeti, göz illetlerindendir (1953: 698).

onmak (unmak): iyileşmek, şifa, salâh bulmak, uygun olmak, düzelmek, iflâh olmak, feyz ve bereket bulmak (1953: 731).

onulmak (onalmak, unulmak): şifa bulmak, yara kapanmak, iyileşmek (1953: 732).

onultmak: hastayı, yarayı sağaltmak, iyi etmek (1953: 733).

ölet: salgın halindeki ölüm (1943: 563).

ölezimek: ölecek hale gelmek, zayıflamak (1957: 623).

ötürük (ötrük): ishal (1953: 759).

öyken ağrısı (öyken marazı): zatürrie (1957: 633).

sağlıksız: hasta (1971: 3241).

sakağı: ruam, atların boğazlarına arız olan hastalık (1943: 591).

sayru (sayrı): hasta (1943: 607).

sayrucağrak: daha hasta, sık sık hasta olan (1971: 3356).

sayruluk: hastalık (1943: 608).

sepişken: salgın, bulaşıcı (1971: 3388).

soluğan: sık sık soluyan (1954: 634).

solutkan (solutğan): nefes darlığı hastalığı (1954: 634).

sökel: hasta (1943: 640).

sökellik: hastalık (1943: 640).

susalık (susarlık): suya kanmama hastalığı (1954: 644).

tabak: sıcaktan veya taşlık yerde yürümekten hayvanın ayağında hasıl olan yara (1957: 728).

tepsirmek: dudak, dil yarası hakkında kuruyup buruşmak (1953: 891).

tüskürmek: tıksırmak (1957: 770).

uyuzlu: uyuz, uyuz hastalığına yakalanmış olan (1954: 725).

üznük: iyileşmeye yüz tuttuğu sırada yeniden hasta olan (1953: 962).

üzülmek: iyileşmeye yüz tuttuğu halde yeniden hastalanmak (1954: 741).

yağır: hayvanların sırtında hasıl olan yara (1943: 765), sırtı yaralı hayvan (1957: 824).

yalama: güneşten ve hastalıktan dudakta beliren yara (1954: 757).

yanıkara: karakabarcık, şarbon (1972: 4282).

yaramaz sancı: şiddetli ağrı (1972: 4330).

yara suyu: cerahat, irin (1972: 4333).

yırtlaz: göz kapağı yaralanıp iyi olduktan sonra şeklini değiştirmiş olan göz ve böyle gözlü olan kimse (1957: 884).

yinür baş (yinür maraz): yenirce hastalığı (1957: 888).

yinür renc: gittikçe derinleşip oyulan, yenirce denilen yara (1954: 812).

- yumru:** ur, vücuttaki şiş, bez, gудde, kabarcık, tümsek, müdevver (1954: 827).
yürek sürmek: ishal olmak (1943: 856).
zor: iç ağrısı, karın ağrısı, buruntu (1957: 923).

1.5. Anatomi Terimleri

- alçı:** aşığın dört yüzünden birinin adı (1963: 92).
almacık: uyluk kemiğinin yuvarlak başı (1943: 22).
ardılış yeri: atın üstüne binilen, yük atılan yeri (1945: 47).
arka düğmeciği: omurga çıkıntısı (1945: 54).
arpalık: hayvanın muayyen dişi (1943: 43).
bağarsık (bağarsuk): bağırsak, barsak (1945: 93).
bağır: akciğer, karaciğer, göğüs, sine (1945: 94).
bakanak: çatal tırnaklı hayvanların tırnağı, at, deve, sığır gibi hayvanlarda topukla taban arasındaki boğum, bukağılık (1943: 71).
barg: bağır (1963: 401).
başlık: akciğer damarı (1943: 75), koldaki üç damardan en aşağıda olanı (1954: 67).
beyni: beyin (1945: 133).
beynisi: beyni (1943: 95).
bezdüm kemiği: uca kemiği, pöç, kuyruk sokumu (1943: 94).
bıkın: böğür (1943: 95).
bicik: meme (1945: 138).
bil: bel (1963: 548).
bilekçe: bilek, hayvanın topuğu ile tırnağı arasındaki yer (1943: 98).
boğazlağı (boğazlağı, boğazlavu, boğazlağı düdüğü): gırtlak (1954: 107).
boğurtlak: gırtlak, boğaz (1945: 159).
boğuz: boğaz (1943: 112).
boş bağarsuk: kör bağırsak (1963: 640).
boş böğür: böğürün eğe ve kalça kemikleri arasındaki boş kısmı (1943: 114).
boy: beden, vücut (1945: 162).
böğrek (böğrik): böbrek (1943: 117).
burun düdüğü: burun deliğinin yukarı kısmı, geniz (1945: 182).
burun sonağı: burun deliği (1954: 119).
büzdüm: kuyruk sokumu (1963: 746).

- can evi:** kalb, yürek (1965: 750).
- çav:** eşek, at, deve, sığır gibi hayvanların erkeklik aleti (1943: 150).
- çavgın:** insan ve at, eşek, sığır gibi hayvanların erkeklik aleti (1965: 842).
- cığa (cığal):** horoz, ördek, turna gibi hayvanların kuyruklarındaki uzun tüy(1945: 194).
- çınak (çıynak, cınak, cıynak, çırnak):** yırtıcı kuşun tırnağı (1943: 159).
- çifte:** atın boğazı üzerindeki tüyden iki daire (1945: 233).
- çiğın:** omuz (1945: 234).
- çimke:** incik kemiği (1965: 921).
- çöz (çöz yağı):** işkembe ve bağırsağı kaplayan yağ tabakası (1943: 168).
- dırnak (duynak, dıynak, tuynak):** tırnak (1943: 202).
- diken:** arı ve buna benzer sokucu hayvanların iğnesi (1945: 296), kılçık (1965: 1143).
- dilcik:** bademcik (1954: 194).
- diz ağırşığı:** diz kapağı (1957: 234).
- döş:** göğüs, sine (1945: 321).
- döş kemiği:** göğüsün tam ortasında birbiriyle bitişen yumuşak kemikler (1945: 322).
- dumağı (tumağı):** nezle (1945: 324).
- eğın:** sırt, arka (1943: 254).
- eğri sünük (eğri iyeğü):** ege kemiği (1954: 239), kaburga kemiği (1967: 1405).
- eğrice (iğrice):** davarların arka ayaklarının dirseğindeki sinir, aşıl veteri (1943: 256).
- emcek:** meme (1943: 266).
- enek:** çene, çene kemiği (1943: 268).
- en yeri (ek yeri):** mafsal, oynak yeri (1943: 270).
- eyeğü:** kaburga, cenah (1943: 287).
- geğrek (geyrek):** kaburganın en altta bulunan küçük kemiği (1943: 306).
- göden bağırsağı:** kalın bağırsak (1954: 302).
- göz kuyruğu:** gözün kulak tarafındaki köşesi (1957: 365).
- göz pınarı:** gözün burun tarafındaki köşesi (1945: 467).
- içegü (içeğü):** karın içindeki organlar ve barsaklar (1945: 514).
- incik (incük):** diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı (1945: 540).
- iplicek:** omaca kemiğinin başındaki sinir (1945: 543).
- it azusu:** köpek dişi (1967: 2126).
- kabak:** göz kapağı, boynuzsuz koyun (1943: 398).
- kaba diz:** but (1969: 2143).

kaba uyluk: but kemiğinin yeri (1953: 559).

kakırdak (kıtırdak): kıkırdak (1953: 564), kuyruk, iç yağı gibi maddelerin yağları sızdırıldıktan sonra kalan posası (1969: 2173).

kaluçe: taban (1954: 399).

kanat çeleşi: kuşların kanatlarının ön tarafında bulunan yelek (1953: 570).

karak: göz (1957: 469).

karın: mide (1954: 414).

kavram yeri: koyun, keçi gibi hayvanların semizliğini, zayıflığını anlamak için elle kavranılan yer, boş böğür (1943: 435).

kavuk (kavık): mesane, sidik torbası (1943: 435).

kekeş: çene, alt çene (1957: 491).

kemirdek (kemirtlek, kemirtlik, gemirdek, kemürdek): kıkırdak (1953: 612).

kemücek (kemücük): kemikçik, küçük kemik (1957: 494).

kemük: kemik (1943: 444).

kemük eki: mafsalsal (1954: 432).

kepez: kuşların başında perçem tarzındaki tüy (1953: 617).

kırkbayır: geniş getiren hayvanların üçüncü midesi (1943: 461).

kıt: aşık kemiğinin "s" şeklinde oyuk olan tarafı (1953: 634).

kıtırdak: kıkırdak (1953: 634).

kıynak (kaynak): tırnak, pençe, cıynak (1943: 465), yırtıcı hayvan pençesi (1953: 636).

kızıl öygen: yemek borusu (1943: 466).

kızıl su: kan (1969: 2543).

kızıl ünük (kızıl ünlük, kızıl önük): meri, yemek borusu (1953: 638).

kirtlik: gırtlak başı, hançere (1969: 2578).

kulah: kulak (1969: 2715).

kursak: mide (1943: 498).

kuş burnu: gaga (1954: 491).

kuyruk sokumu: omurga kemiğinin son ucu (1943: 503).

medize: rahim, döl yatağı (1953: 687).

memek: meme (1969: 2803).

omaca kemiği (ovmaca kemiği): uyluk kemiğinin yuvarlak başını içine alan oturak yerindeki kemik, kalça kemiği (1943: 542).

onurga: bel kemiği, omurga (1943: 547).

onurga iliği: mürdar ilik (1954: 546).

- oynar tamar:** atardamar (1971: 3037).
- ök tamarı:** şah damarı (1943: 562).
- öksüzce bağır:** uykuluk, pankreas (1953: 747).
- öksüz iyeği:** küçük iyeği kemiği (1971: 3075).
- öpke:** akciğer (1953: 754).
- örgüç (örküç, örküş):** hörgüç (1953: 755).
- öyken (öygen):** akciğer (1943: 570).
- öyken düdüğü:** nefes borusu (1971: 3145).
- pöç:** kuyruk dibindeki mercimek kadar bir kemik, kuyruk sokumu (1943: 580).
- sakak:** çenenin altındaki sarkık et (1943: 591).
- sekirden:** kalça kemiği (1953: 807), uca kemiği, pöç (1971: 3375).
- sepetlik:** göbekte kasık aralığı (1943: 613).
- sığrak:** sağrı (1971: 3411).
- söğürce:** at gibi hayvanların tırnaklarının oyuğu (1943: 639).
- su yolu:** idrar yolu (1953: 852).
- süd çeşmesi:** meme (1971: 3612).
- süksün:** boyun, ense (1943: 654).
- sünük:** kemik (1943: 655).
- şelem:** gerdan, sakak (1957: 722).
- talı (talı, dalı):** insan ve hayvanlarda iki kürek arası, iki küreğin birleştiği yer (1943: 671).
- tamak:** damak (1953: 873).
- tıynak:** tırnak (1954: 680).
- tök:** topuk kemiğinin tümsek tarafı (1953: 904).
- tutak:** dudak (1957: 765).
- uca kemiği:** iki taraflı kalça kemikleri, uyluğun nihayetindeki yumru kemik, pöç, omaca (1943: 708).
- ülp:** atın tenasül aleti (1954: 728), erkek hayvanın tenasül aleti (1957: 802).
- ünük başı:** boğaz deliğinin başladığı yer (1943: 745).
- yağrın (yağrı, yağrını):** sırt, arka iki kürek arası (1943: 766).
- yağrın küreği:** kürek kemiği (1953: 977).
- yal (yalı, yeli):** yele, hayvanlarda boyun üzerindeki saç, köpeğe verilen yiyecek (1943: 770).
- yanbaşı:** kalça kemiğinin üst başı (1954: 763).
- yavruluk:** döl yatağı (1953: 1016).

- yelek (ilek, çeklek):** kuş kanadındaki kalemlı büyük tüy(1943: 813).
yeleklenmek: kanatlanmak, kanat açmak (1972: 4496).
yelin (yilin): memenin süt toplanan yeri, meme süngerı (1953: 1034).
yürek: mide (1943: 856).
yürek damarı: şıryan (1957: 914).
yüzgüç: yüzgeç (1972: 4785).

1.6. Üremeye İlişkin Sözcükler

- aşışmak:** hayvanlar birbirlerine aşmak, erkeklik edip birbiri üzerine çıkmak (1943: 50).
aşmak: erkek hayvan dişisine binmek (1943: 51).
aygırsamak: kısarak aygır istemek (1943: 57).
aykırısak: aygır isteyen kısarak (1945: 81).
bala: yavru (1945, s100).
boğasamak (boğasamak): inek boğa istemek (1945: 158).
botlamak (potlamak, bortlamak): deve yavrulamak(1945: 161).
boturasamak: dişi deve erkek istemek (1957: 121).
bortlamak: deve doğurmak (1943: 113).
botlacı (potlacı, butlacı): gebe deve (1945: 161).
buğursamak: dişi deve buğur istemek (1945: 173).
burma: iğdiş etme, eneme, iğdiş edilmiş hayvan (1945: 180).
buzalamak: buzağılamak, hayvan doğurmak (1943: 131).
buzalatmak: hayvan doğurtmak (1945: 185).
doğdaç (toğdaç, toğdaca): karındaki yavru, doğacak yavru (1945: 311).
döl: yavru (1943: 221).
döl dökümü: hayvanların ekseriyetle doğurdukları zaman, ilkbahar (1943: 222).
dölemek: hayvan yavrulamak (1943: 222).
döllek: koyunların kuzuladıkları yer (1965: 1236).
dutmak (tutmak): bir hayvan çiftleştiği erkekten yavruya yüklü kalmak (1943: 234).
düğesimek: inek tosun istemek (1943: 237).
düşüt (düşük): doğum vaktinden evvel ölü olarak ana rahminden çıkan (1957: 265).
enemek: hayvanın hayalarını çıkarmak, iğdiş etmek (1943: 269).
enenmek (inenmek): iğdiş edilmek (1945: 384).
enikleme: hayvan yavrulamak (1943: 269).

- erkeç (irkiç):** üç yaşını bitiren, enenmiş erkek keçi (1943: 272).
- gürdükmek:** dişi kedi erkek istemek (1943: 340).
- güremek:** dişi tay aygır istemek (1945: 479).
- ıblık:** enenmiş hayvan (1954: 339).
- ime:** yavru (1943, s377).
- kösnük:** erkek isteyen kızgın dişi (1943: 491).
- kösnüme (kösnimek):** dişi hayvan erkek istemek (1943: 491).
- köşeklemek:** deve yavrulamak (1954: 484).
- köşekletmek:** deveyi yavrulamak (1953: 661).
- kulunlamak:** kısarak yavrulamak (1957: 553).
- kunlacı (kunnacı, kulunlacı):** gebe (1953: 666).
- kunlamak:** doğurmak (1953: 666).
- kuzlacı:** kuzulayacak (1953: .672).
- kuzlamak:** doğurmak (1954: 492).
- kürdime (kürdükmek, küremek):** dişi hayvan erkek istemek (1957: 560).
- mamılık (mamalık):** ebelik, hayvan doğururken yardım etme işi (1953: 685).
- puğursamak:** dişi deve erkek istemek (1943: 581).
- sarplanmak:** doğumda güçlük çekmek (1943: 602).
- tekesimek:** keçi teke istemek (1953: 890).
- toğurkan:** çok doğuran (1957: 754).
- turık:** maya, damızlık (1957: 762).
- yalıkmak (yalakımak, yalkımak):** dişi it ve kedi erkek istemek(1943: 772), erkek isteyen dişi erkeğin etrafında dolaşmak (1972: 4235).
- yennemek (yinnemek):** doğuracak hayvanın memelerine süt gelmek (1953: 1040).
- yumurtlağan:** çok yumurtlayan (1953: 1076).
- yüğürmek:** erkek hayvan dişisine binmek, aşmak (1957: 911).
- yüğürtmek:** erkek hayvanı dişisine aşımak (1957: 911).
- yük:** rahimdeki çocuk, cenin (1972: 4753).
- yüklendirmek:** gebe bırakmak, hamile etmek (1972: 4754).
- yüklü:** gebe, hamile (1943: 854).
- yüklülük:** gebelik, hamilelik (1972: 4757).
- yükürmek:** yüklü hale gelmek, gebe kalmak (1943: 855), erkek hayvan dişisine aşmak, binmek (1972: 4760).

1.7. Hayvancılığa İlişkin Sözcükler

Turkish Studies

- ağayıl:** ağıl (1943: 6).
- ağızlık:** at geminde ağıza yanlamasına giren demir (1943: 10).
- ağul:** ağıl (1943: 13).
- alılık:** eyer altına konan ter bezi(1945: 28).
- alıklamak (aluklamak):** hayvanın sırtına çul, palan, semer gibi şeyleri koymak (1943: 20).
- askı:** ipek kozası (1943: 46).
- atlı kişi (atlu kişi):** süvari (1945: 67).
- at oğlanı (at uşağı):** seyis, ata bakan hizmetçi (1945: 67).
- bini:** kozadan ipek sağlamak için kullanılan aygıt (1963: 579).
- binitlü:** atlı, süvari (1954: 98).
- bislemek:** beslemek (1963: 610).
- bisü:** besi, semirtmek için besleme (1954: 104).
- bizlengeç (bizlenc, bizlengiç):** yük hayvanlarını sürmek için kullanılan ucu sivri demirli değnek (1943: 111).
- bukağu (pukağu, bukağı):** hayvanın ayağına vurulan köstek (1943: 122).
- burunduruk (burundalık, burunduk):** develeri zabt ve idare için burunlarına taktıkları ağaç yahut halka (1943: 127), yular (1963: 715).
- cılav (cılavı):** gem, dizgin, yular (1943: 138).
- cumra:** kozadan ipek sağlamak için kullanılan bir aygıt (1965: 778).
- çakırcı başı:** kuşcu başı (1945: 203).
- çeriklemek:** gübrelemek (1965: 867).
- çılbur (cılbur, cılbur, çılbur):** yular sapı (1943: 158).
- çine:** yem, kuş yemi (1943: 163).
- çukal (çokal, çukar):** eskiden harpte insanların ve atların giydiği elbise (1957: 183), eskiden savaşta atlara giydirilen zırhlı örtü ki bir çeşidini savaşçılar da giyerdi (1965: 957).
- çultar:** at örtüsü, eyer örtüsü (1945: 248).
- dalak (talak):** petek (1965: 980).
- dam (tam):** ahır, üstü örtülü yer, dam (1943: 174).
- davar eri:** çoban (1965: 1028).
- dek (denk, tek, tenk):** içi, dolu çuval, hayvana yüklenen karşılıklı yükün her biri (1965: 1062).
- depüngü:** at eyerinin ön kaşı (1943: 195).
- derim:** kuş yemi (1965: 1104).
- dişindirik:** ipten gem, yular (1965: 1184).

- donuz topu:** domuz sürüsü halinde(1954: 206).
- emlik:**süt emme çağında olan (1967: 1465).
- esnek:** anasını emmesin diye oğlağın ağzına bağlanan ağaç (1943: 281).
- eyer komu:** eyer kaşı (1957: 319).
- eyer sağrağı (eyer savrağı):** eyer ağacı, eyer kaşı, eyer komu (1957: 319).
- eyer yapuğu:** cengde atlara giydirilen zırh, çukal, yancık (1954: 275).
- eyrim (eğrim):** hayvanın sırtını vurmasın diye eyerin altına konan keçe, teğelti (1943: 289).
- fışkılık:** gübre dökülen yer (1967: 1607).
- gevşemek:** geviş getirmek (1954: 292).
- gömeç:** bal peteği, petek (1943: 318).
- gömlüdürük:** palan veya eğer geri gitmesin diye hayvanların göğüslerine geçirilen göğüslük (1943: 320).
- gönül kozağı:** ipek kozası (1943: 324).
- güdücü (güden):** çoban (1943: 336).
- güğül kozağı:** ipek kozası (1945: 473).
- gülükse:** kulaçka, kulaçka (1957: 371).
- halta:** tasma (1945: 483).
- ıgrip:** balık ağı, duzak, hiyle (1967: 1933).
- ıharmak:** deveyi oturtmak, ihtirmek (1943: 348).
- ıhmak:** deve çökmek (1967: 1933).
- in:** hayvanların kulaklarına yapılan işaret, im (1967: 2077).
- ingil:** koyun ve kuzunun boynuna geçirilen tasma (1945: 542).
- itçi (it yedici):** Osmanlı saraylarında av köpeklerine bakan kimse, sekban (1957: 443).
- kanara:** mezbaha (1943: 409), üç çatallı kasap çengeli (1953: 570).
- kanlı:** kağrı arabası (1953: 576).
- kaş:** eğerin ve semerin önünde ve ardında olan yükseklikler (1943: 430).
- katılmak:** bazı hayvanların erkeği dişileri arasına girmek veya salıverilmek (1943: 433).
- kaytaban:** sürü, deve sürüsü, deve ahır (1943: 439).
- kazmak (atı):** kazık çakıp (atı) bağlamak (1953: 609).
- kelp ulamı:** köpek sürüsü (1954: 431).
- kırkılık (kırhlık, kırklık):** davar kırkma makası (1953: 631).
- kuskun:** eğer, semer ve palanın arkasında bulunan ve kuyruk altından geçirilen kuşak (1943: 501).
- kuş surbası (surba):** kuş sürüsü (1953: 670).

- kesmik:** ağaçtan yapılan köpek haltası, tasma (1957: 502).
- kodus:** atların boyunlarına takılan perçemli, saçaklı hotuz (1943, s475).
- koyun eri (koyun oğlanı):** koyun çobanı (1969: 2685).
- kozak:** koza (1943: 489).
- köpçük:** eyer yastığı (1957: 546).
- köpen:** deve çulu (1953: 658).
- nohda:** gem, dizgin (1953: 712).
- okruk (okruğ):** kement (1953: 722).
- otak:** büyük sürü (1943: 551).
- otar:** çiftlik (1971: 3025).
- otarmak:** hayvanı yaymak, otlatmak (1943: 552).
- otlanmak:** ot yemek, yayılmak (1943: 552).
- öğendire:** sığır sürmeye yarayan ucu sivri değnek (1954: 555).
- öğrek:** at sürüsü (1957: 620).
- örk (örük):** davarın ayağına bağlanan ip (1953: 755).
- örlemek (örüklemek):** hayvanın ayağını iple bağlamak (1953: 756).
- örküçlü iyer:** önünde ve arkasında kaşı bulunan eyer (1971: 3118).
- örü (ürü):** otlak, yaylım, mera (1953: 756).
- sağıl:** sığır, inek sürüsü (1953: 778).
- sağılı (sağılurca, sağma):** sağmal, süt veren (1954: 585), sağılır durumda, sütlü (1971: 3230).
- sağım:** sağma (1953: 778).
- sağın:** sağım (1953: 778).
- salma:** başı boş, yularsız (1953: 786).
- sekil (seki):** atın ayaklarında olan beyazlık (1943: 611).
- semizlemek:** semizleşmek, tavlanmak, semirmek (1957: 675).
- semrimek:** semirmek, şişmanlamak (1943: 612).
- sepilemek:** deriyi tabaklamak (1943: 613).
- sepilenmek:** deri tabaklanmak (1957: 676).
- sepimek:** deriyi tabaklamak (1954: 613).
- seyirtmeç:** ucu ilmekli kement (1971: 3400).
- sığirtmaç:** çoban, sığır çobanı (1943: 618), sığır oğlanı (1971: 3409).
- sis:** atın tüylerindeki küçük alaca benekler (1943: 631).

- suluk:** gemde atın çenesini içine alan halka (1943: 646).
- suvağ:** çay kıyısında su alınacak ve hayvan sulanacak yer, suvat (1953: 850).
- suvat (sıvat, savak):** derelerde su alınacak ve hayvan sulanacak yer (1953: 851).
- sümek:** eğirilmek için hazırlanan yün (1957: 716).
- sürek:** öne katılıp sürülen hayvanlar (1971, s3629).
- şebes:** atlara vurulan hafif gem (1953: 862).
- şobanlık:** çobanlık (1957: 724).
- tamaklı uyan (tamak uyan):** damaklı gem (1957: 733).
- tapkur kolanı (tapkur):** eyer üstünden aşırılarak bağlanan kolan, aşırma kolan (1954: 669).
- tokat:** ağıl (1957: 754).
- uyan (oyan):** gem, dizgin, yular (1943: 733).
- uyanlamak (oyanlamak):** hayvana gem vurmak (1953: 941).
- uyan tamağı:** gemin ağıza giren kısmı (1957: 794).
- yağırılık:** eyerin altına konan keçe (1953: 975).
- yapık:** eyerin iki kaşı aralığı (1943: 781).
- yarandırmak:** her gün yemini ve suyunu biraz daha azaltarak ve egzersiz yaptırarak atı zayıflatıp harbe hazırlamak (1943: 786).
- yanarmak:** (at) rejim ve idmanla karnı çekilip beli incelmek (1953: 1001).
- yavaşa (lavaşa):** nallanmakta veya iğdiş edilmekte olan hayvanı zapt etmek için dudağına geçirdikleri tahta kısaç (1943: 797).
- yaylım:** hayvan otlayacak yer (1943: 805).
- yılkı:** terbiye edilmemiş at sürüsü (1943: 829).
- yoramaç:** devenin kasık ipi (1953: 1066).
- yunt oğlanı:** çoban (1972: 4730).
- yüğen:** dizgin, gem (1972: 4743).
- yüne:** eğer altına konulan keçe (1953: 1083).
- zivle (zilve, zelve, zevle):** çift öküzünün boyunduruktan çıkmaması için boyunduruğa takılan çomak, (1943: 862).

1.8. Avcılığa İlişkin Sözcükler

- avlak:** av yeri, avlanacak yer (1945: 69).
- bağ badırık:** tuzak, canlıları hile ile yakalama aracı (1963: 365).
- balık duzağı:** balık ağı, olta (1963: 390).
- bavlı:** av tutmaya alışmış, alıştırılmış (1945: 118).

bavlmak: tazı av tutmağa alışmak (1943: 82).

bavltmak: av tutmaya alıştırmak (1945: 118).

beğ (bek): kuş avlamak için kullanılan başka kuş (1954: 77).

ben: hayvanları avlamak için tuzağa koyulan yem (1943: 90).

bey: kuş avlamak için kullanılan başka kuş, pırlak(1945: 133).

çatal: üç değneği bir demir halkaya bağlamakla vücuda getirilen bir av aleti(1945: 213).

çekirge suyu: çekirge öldüren kuşları çekirgelerin bulunduğu yere toplamak maksadiyle bir kab içinde o yere götürülen ve kuşların onun arkasına düşeceklerine inanılan belli bir su (1943: 151).

düşürmek: avlamak, vurup yere sermek (1943: 248).

fak: kapan, tuzak (1943: 292).

gömele (gömelte, gümele, kömelti): avcılarının çalı çırpı veya taştan yaptıkları siper veya kulübe, evsin (1943: 319).

kuşlamak (kuş kuşlamak): kuş avlamak, kuş yakalamak (1943: 4502).

künde: doğan kuşunun ayaklarına taktıkları kayış, ava alışkın doğanın üzerinde oturduğu ağaç (1943: 505).

meçik (meçük): av aleti olarak kullanılan ucu topuzlu değnek (1953: 686).

pırlak: kuş avlamak için kullanılan diğer kuş (1943: 579).

tıbk: kuş tutmak için kullanılan yapışkan madde, ökse (1971: 3798).

tülek: ava alıştırılmış, tüy değiştirmiş (1953: 910).

yıltar (ıltar): av köpeklerinin boynuna takılan ip (1957: 884).

1.9. Hayvansal Gıdalara İlişkin Sözcükler

basdırma: pastırma (1963: 406).

bozca aş (bozca aşı): yoğurtlu çorba (1963: 658).

çakır: iyi pişmemiş et (1957: 152).

çerviş (çerbiş): iç yağı, yağlı et suyu (1954: 147).

çevürme (çevirme): şişe saplanarak kızartılmış kuzu, tavuk...vb (1957: 167).

damızlık (tamızlık, tamuzlık): maya, yoğurt, peynir, pekmez gibi şeylerin mayası (1963: 984).

deleme (teleme): maya ile kestirilmiş süt (1963: 1066).

deval: arı kovanında bulunan acı tortu (1963: 1122).

dikü (dike, tike): kuşbaşı büyüklüğünde et parçası (1945: 297).

eğe: kazanda pişirilmiş kaburga yemeği (1967: 1388).

etin karacası: etin yağsız kısmı (1945: 406).

Turkish Studies

- et özü:** et suyu (1957: 315).
- göremez:** ekşimiş süte tazesini katılarak yapılan peynir gibi yiyecek (1957: 356).
- hoşmerim:** hoşmerim, sulu kaymak veya taze peynire un karıştırılarak yapılan bir yemek (1957: 387).
- kaklamak:** pastırma yapmak, kurutmak (1969: 2174).
- kara kurut:** yoğurdun ikinci defa kaynamasından yapılan gıda (1969: 2265).
- karın yağı:** iç yağı (1969: 2307).
- keş (keşk):** yoğurt kurusu (1957: 503), ekşimik (1969: 2455).
- kımız:** ekşitilmiş kısrak sütünden yapılan meşhur Türk içkisi (1943: 458).
- kıl elek:** at kuyruğu kıllarından yapılan elek, tel elek, kalbur (1969: 2480).
- köfter:** pestil, sucuk (1957: 546).
- kurut:** kaynatılıp suyu alınan ayran kurusu, yoğurt kurusu, keş (1957: 556).
- lor:** peynir suyuna süt ve yoğurt katarak kaynatılmakla yapılan yiyecek (1969: 2790).
- mumbar:** bumbar (1969: 2810).
- oğul balı:** dolgun petek balı (1943: 536).
- penir:** peynir (1953: 770).
- safran:** içine süt sağılan kap (1971: 3223).
- sayağı (sayağ, sayyağı):** tereyağı, sadeyağ (1971: 3349).
- süt çürüğü:** kesilmiş süt, süt kesmiği (1971: 3639).
- torak (dorak):** süzölmüş yoğurt, çökelek (1957: 757).
- tovga:** yoğurtlu çorba (1957: 757).
- tutmaç:** yoğurtlu erişte çorbası (1957: 766).
- yağ bağır:** koyunun bağırsağını, ciğerini ve iç yağını kıyıp pişirmekle yapılan yemek (1954: 752).
- yağrık:** üzerinde et parçalanmış tahta, kütük (1943: 766).
- yağ ördeği:** yağda kızarmış bağırsak dolması (1954: 753).
- yumurda:** yumurta (1943: 849).

1.10. Hayvanlara İlişkin Diğer Sözcükler ve Sözcük Grupları

1.10.1. Hayvanlara İlişkin Diğer Sözcükler

- adamcıl:** adama saldıran hayvan (1943: 3).
- ağırmak:** anırmak (1945: 11).
- ağırtmak:** anırtmak (1963: 43).
- ağnak:** hayvanların yatıp yuvarlandıkları yer (1945: 14).

ağnamak: hayvan debelenmek, yatıp yuvarlanmak (1943: 12).

anrağan: (aslan, kaplan gibi hayvanlar hakkında) haykıran, kükreyen (1954: 27).

anramak (ınramak): aslan, kaplan gibi hayvanlar gürültülü, korkunç ses çıkarmak, haykırmak (1943: 29).

arı evi: arı kovanı (1943: 36).

artlaşmak: ata binenin ardına binmek (1945: 56).

at donu (at tonu): savaşlarda ata giydirilen zırh, çukal (1945: 66).

at eri: binici, süvari (1963: 273).

at götlüğü: atın sağrısını örtmek üzere eyerin arkasına dikilen parça (1945: 66).

at oynacı: at oynatılan yer (1945: 67).

atlandırmak (atlandırmak): ata bindirmek (1957: 50).

atlanmak (ata atlanmak): ata binmek (1943: 52).

ayak bacı: satılan canlı hayvanlardan alınan vergi (1963: 300).

bapuk: cenk günlerinde atlara giydirilen zırh, çukal (1945: 104).

beğirmek: melemek (1945: 124).

bozlamak: bağırarak, böğürmek (1945: 166).

böğürüşmek: hayvanlar hep birden böğürmek, insanlar bu şekilde böğürmek (1943: 117).

burunsalık: hayvan başlığının burnu üzerine gelen parçası (1945: 182).

cılgı: beyaz tüylerden müteşekkil tüy demeti (1965: 768).

çalıklanmak: hayvan haşarılık etmek (1957: 154).

çenilemek (çenlemek): köpek acı acı bağırarak (1957: 161)

çergelenmek: insan ve hayvanlar çepeçevre bir halka meydana getirmek (1945: 219).

çetük otu (çetik otu): kedinin çok sevdiği, kokusu sümbüle benzer bir ot (1965: 873).

çınaklamak (çaynaklamak, çırnaklamak): tırmalamak (1945: 231).

çukal: zırh, harpte atlara giydirilen zırh (1943: 169).

dalamak (talamak): ısırmak, sokmak (1943: 173), yaralamak (1965: 980).

davulbaz (tavulbaz): ata giydirilen göğüs zırhı (1945: 263).

dünek: tünek (1945: 338), in (1965: 1317).

dünemek: tünemek, gecelemek (1945: 339).

eğer tapkuru: kolan (1967: 1390).

emer: meme emen (1945: 380).

emerce: memeden kesilmemiş, annesinin sütünü emecek yaşta olan (1945: 380).

emişmek: emmek (1945: 381).

- emiştürmek:** emdirmek, yavrulara analarını emdirmek (1945: 381).
- eşkinci (eşküncü):** atla sefere katılan bir sınıf tımar sahibi (1967: 1557).
- eşküne eşmek:** atla sefere katılmak (1967: 1557).
- eşmek:** hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek, at eşkin ve hızlı gitmek (1943: 283).
- gışgırtı (kışgırtı):** hışılta, kuş kanadının şiddetli sesi (1967: 1693).
- göçmek:** ölmek, yurt değiştirmek (1954: 301).
- güdük:** kuyruğu kesik hayvan (1945, s472).
- güre:** vahşi (1943: 340), talim görmemiş, işe alışmamış (1945: 479).
- hamlamak:** hayvan uzun müddet boş durmak yüzünden idmanını kaybetmek (1945: 484).
- hotaz:** hotoz, sorguç (at boynuna asılır) (1957: 388).
- ılgar:** at koşturarak yürüyüş (1957: 391).
- kahalamak:** gagalamak (1953: 563).
- kaşandırmak:** büyük baş hayvanları iştetmek (1953: 596).
- kaşanmak:** insan, at, sığır ve benzerleri iştetmek (1943: 430).
- kecim:** cenkte atlara giydirilen zırh(1943: 443).
- kekmeç:** gagalamak (1969: 2398).
- kemrük:** kemirilmiş (1953: 613).
- kesme:** eskiden savaşlarda ata giydirilen bir çeşit zırh (1953: 619).
- kığlamak:** koyun, keçi ve deve gibi hayvanlar terslemek (1943: 456).
- kihıldı:** hışırtı sesi, kanat sesi (1953: 624).
- kırdırmak:** kestirmek, boğazlatmak (1969: 2504).
- kızıl kır:** at donlarından pekmez köpüğünü andıran bir renk (1969, s2541).
- kızıl konur:** sığır donlarından kızılı andıran esmer renk (1969, s2542).
- kişirti:** kişneme (1943: 473).
- kürtün:** içi otlarla doldurulmuş palan (1957: 560).
- ling:** bir çeşit tırıs yürüyüş (1969: 2789).
- mavlamak:** kedi miyavlamak (1957: 569).
- mavlatmak:** kediyi miyavlatmak (1943: 514).
- meğremek:** melemek (1943: 516).
- meğreşmek:** meleşmek (1943: 516).
- meleşen:** çok meleyici (1943: 516).
- mölemek (molamak):** öküz ve inek böğürmek(1943: 521).
- nakıllamak (nahillemek):** at rahvan yürümek (1943: 524).

- okramak:** at mırıltı şeklinde kişnemek (1943: 537).
- okraşmak:** atlar birlikte okramak (1971: 2946).
- otukmak:** ot yiyen hayvanların yavrularının ot yiyecek hale gelmek (1943: 552).
- öğürmek:** böğürmek (1943: 560).
- örgen (örken):** keçi kılından örülen ip (1954: 566).
- ötmek:** teke melemek (1957: 631).
- peftere:** şahini çağırarak için kullanılan yapma kuş (1943: 577).
- pırlağaç:** bostanlarda kuşları ürkütmek için kurulan ve rüzgarla dönerek ses çıkaran fırıldak (1943: 579).
- reşme:** hayvan başlığında burun üzerine gelen zincir (1943: 584).
- sağma:** sağmal, sütlü sığır (1957: 651).
- salak:** konup göçülen, hayvan salınan arazi, saha (1943: 593).
- sızıldatmak:** canını acıtarak (köpeği) inilti şeklinde bağtırmak, çeniletmek (1971: 3466).
- sinilemek (sinildemek, sinlemek):** köpek iniltili ses çıkarmak (1954: 628).
- sinildetmek:** canını acıtarak (köpeği) inilti şeklinde bağtırmak, çeniletmek (1971: 3477).
- sürseğen (süseğen):** tos vuran, boynuzla vuran (1954: 651).
- süsmek:** sivri bir şeyle dürtmek, boynuzlamak, hayvan boynuzu ile vurmak (1943: 658).
- süsümek:** mızrak gibi bir şeyle dürtüşmek, hayvanlar boynuzlarıyla birbirine vurmak (1943: 658).
- süsülmek:** boynuzla vurulmak (1954: 652).
- tay:** hayvan yükünün bir dengi (1943: 685).
- teğelti:** hayvanın sırtını incitmemesi için eğer altına konulan kaba dikişli kalın keçe (1943: 687).
- teğeltici:** eyer keçesi yapan (1971: 3785).
- teğeltilik:** hayvan sırtının teğelti ile örtülen yeri (1957: 749).
- tepingi (depingi, depingü):** hayvanın sırtını incitmemesi için palanın altına konulan içi doldurulmuş keçe (1943: 689).
- tuğ:** eskiden sancak ve miğferlerin tepesine takılan beylik belgesi olan at kuyruğu (1943: 700).
- tülemek:** tüy değiştirmek (1943: 704).
- tülenmek:** tüylenmek (1971: 3869).
- tülürek:** tüylüce (1954: 692).
- tüyüsü:** tüyü (1954: 693).
- uçarda:** kuşlardan, kuşlar arasında (1972: 3889).

yancuk (yancık): at zırhı, çukal (1943: 778).

yapık (yapuk): harpte atlara giydirilen zırh, çukal (1953: 996), eyerin altına konan belleme (1957: 842).

yedekçi: yedek atı çeken kimse (1953: 1028).

yılancı: sanatı yılanla uğraşmak olan (1972: 4575).

yılgamak (ılgamak): atı koşturmak (1943: 829), dört nala koşturmak (1967: 1940).

yorga (yorka): rahvan (1943: 841).

yorgalamak (yorkalamak, yorgalmak): rahvan yürümek (1943: 841).

yoz: vahşi (1943: 843).

yuvalamak: yuva yapmak (1957: 908).

1.1.1. Hayvanlara İlişkin Diğer Sözcük Grupları

ağız olmak: ağız ağrısına tutulmak (1963: 45).

ağzı bozuk: ne çeşit gem vurulursa vurulsun zapt edilemeyen at (1945: 16).

alıcı kuş (alıcı): avcı, yırtıcı kuş (1943: 19), avını kaçırmayan (1963: 101).

arpalığı silinmek: at azı dişi aşınmak (1945: 55).

at aktarıcı: binicisiyle beraber atı yere seren, düşüren bahadır ve cenkçi (1945: 65).

at arkasına gelmek: ata binmek (1943: 51).

at bırakmak: at sürmek (1957: 49).

at binmek: ata binmek (1954: 45).

at boynuna düşmek: atı sürüp ilerletmek (1943: 52).

at cıvlandırmak: at oynatmak (1954: 46).

at çapmak: at salmak, at sürmek (1943: 52).

at depmek: atı şiddetle ileri sürmek (1945: 65).

at depretmek: at sürmek (1957: 49).

ata atlanmak: ata binmek (1945: 67).

ata dona malik olmak (ata dona kadir olmak): askerlik yapabilmesi için at, elbise gibi şeyleri bulunmak (1945: 65).

atı doldurmak: atı dolu dizgin sürmek (1945: 66).

at kaldırmak: at sürmek, at koşturmak (1945: 66).

at koparmak: at koşturmak (1954: 46).

at koşturmak: at koşturmak (1954: 46).

at salmak: at sürmek, at sürerek hücum etmek (1954: 47).

Turkish Studies

- at seğırtmek:** at koşturmak (1954: 47).
- av almak:** avı yakalamak (1943: 53).
- av itmek:** avlanmak (1963: 283).
- ava binmek:** ava gitmek (1943: 53).
- azvana urmak:** kükreyip haykırmak (1963: 355).
- baba uğramak:** vebaya yakalanmak (1945: 90).
- bal sağmak:** kovandan veya arıların yuva yaptıkları ağaç dalından bal peteklerini toplamak (1963: 394).
- baş bilmemek:** hizmette kullanılan hayvan talimsiz olmak (1943: 78).
- başı elde:** başı yumuşak, yumuşak başlı (at) (1963: 431).
- başı pek:** başı sert, gem almaz (1963: 440).
- baş öğrenmek:** binit hayvanı talimli olmak (1943: 82).
- başını yenmek:** atın başını zaptetmek (1945: 114).
- biniş olmak:** atlılar yürüyüşe hazırlanmak (1954: 97).
- botlamalı olmak:** deve yavrulayacak duruma gelmek (1957: 121).
- burun domurmak:** burun kanamak (1945: 181).
- dağ itmek (dağ eylemek):** ateşle yara açmak (1965: 966).
- davar dutmak (tavar dutmak):** davar beslemek, davarcılık yapmak (1965: 1028).
- davarı salma eylemek:** hayvanı başı boş bırakmak (1945: 263).
- dem çekmek:** kuşların ötüşlerini ve ney üfleyenlerin ney sesini kesmeden uzatışları (1945: 276).
- derisin çıkarmak:** derisini yüzmek (1965: 1108).
- der tola gelmek:** ter iyi gelmek (1945: 289).
- dırnağ urmak:** pençe atmak (1957: 218).
- dizgin depretmek:** atı harekete geçirmek (1965: 1193).
- dizgin eylemek:** atın dizginini kasıp dört nala kaldırmak, at kaldırmak, at koparmak (1945: 310).
- dizgin uzatmak:** atı serbest bırakmak, başını salıvermek (1965: 1193).
- döğün komak:** dağlamak, dağ basmak (1965: 1227).
- döğün urmak (döğün vurmak):** yara açmak, dağ basmak (1945: 318).
- döl dökmek:** koyun keçi yavrulamaya başlamak (1965: 1230).
- emci semci olmak:** hekimlik yapmak, hekim olmak (1945: 379).
- eyer çalmak:** eyer vurmak, eyerlemek (1967: 1581).

- genlik azmak:** mide bozulmak (1957: 332).
- geyik ata varmak:** geyik vurmaya gitmek (1967: 1679).
- gicik getürmek:** uyuza yakalanmak (1967: 1695).
- girgin olmak:** erkek deve dişisini arzulamak (1945: 438).
- göbek burmak:** mide sancılanmak (1945: 440).
- göbek burusu:** karın ağrısı (1943: 313).
- gönlü aktarılmak:** midesi bulanmak (1945: 451).
- gönül dönmek:** mide bulanmak (1945: 453).
- gövde bağlamak:** semirmek (1954: 315).
- göze su inmek:** göz karasu hastalığına uğramak (1957: 363).
- güğül bağlamak:** ipek kozası haline gelmek (1967: 1851).
- ılgar etmek (ılgar eylemek):** atı ılgar koşmasıyla koşturmak, akına kalkmak, hücum etmek (1943: 348).
- ımlık etmek:** horozu enemek (1943: 350).
- iç burmak:** karın ağrımak, sancılanmak (1945: 514).
- içi geçmek:** ishal olmak (1957: 408).
- iç geçürmek:** ishal vermek (1945: 515).
- içi gitmek:** ishal olmak (1945: 515).
- içi sürmek:** ishal olmak (1945: 517).
- içi yürütmek:** liynet vermek, ishal vermek (1957: 409).
- için bağlamak:** peklik vermek (1957: 408).
- için dokumak:** solumak (1945: 516).
- için öttürmek:** göğsünden hırıltılı ses çıkarmak (1957: 409).
- içini geçürmek:** ishale uğratmak (1957: 408).
- kan kaşanmak:** kan işemek (1957: 464).
- kanat kakmak:** kanat çırpma (1943: 409).
- kanat salmak:** kanat sallamak, kanat çırpma (1954: 400).
- kanat urmak:** kanat çırpma (1957: 459).
- karın geçmek:** ishale uğramak, iç sürmek (1953: 591).
- karnı açmak:** bağırsaklara yumuşaklık vermek (1969: 1679).
- karnı bağlamak:** peklik vermek (1953: 594).
- karnı bükülmek:** karnı ağrımak (1957: 477).

kavlak bolmak: kavlamak (1957: 484).

kıran girmek: öldürücü hastalık salgını musallat olmak (1954: 447).

kıynak urmak: tırnak geçirmek (1954: 452).

koyasın atmak: avcı kuşlar yiyeceklerini yedikten sonra bunun bir kısmını kursaklarından döndürüp ağızlarından çıkarmak (1953: 655).

kuyruk bulamak: kuyruk sallamak (1953: 672).

linğ linğ yelmek: tırıs tırıs gitmek (1954: 499).

linğ urmak: tırıs yürümek (1954: 499).

memeden yarmak: memeden kesmek, ayırmak (1957: 573).

nal kesmek: damga ile dağlamak (1943: 524).

otacılı olmak: hekime muhtaç olmak (1971: 3021).

ota salmak (ota komak): hayvanı otlamaya bırakmak (1971: 3027).

öğür etmek: hayvanları birbirlerine veya insana alıştırmak (1953: 745).

ölümlü etmek: ölecek hale getirmek (1957: 624).

sağ etmek (sağ eylemek): sağaltmak, hastayı iyi etmek (1971: 3229).

sağ olmak: iyileşmek, şifayı bulmak (1953: 779).

sağ u sağmak: süt veren hayvanı sağmak (1954: 588).

seğirdim etmek (seğirdim eylemek, seğirdim kılmak): at koşturmak, hücum etmek (1971: 3362).

sidiği yürütmek: idrar söktürmek, bol idrar vermek (1953: 824).

şerbet düzdürmek: ilaç tertip ettirmek (1953: 863).

tohum tutmak: dişi hayvan aşıldıktan sonra gebe kalmak veya yumurtası civciv çıkaracak halde olmak (1953: 896).

topuk çalmak: insan ve hayvan yürürken iç topuklarını birbirine çarpmak (1943: 695).

uyan urmak: gem, dizgin takmak (1972: 4047).

üzengü germek (üzeği germek): şiddetle karşı koymak, at üstünde kahramanca dayanmak (1954: 739).

vaf vaf ürmek: köpek hav hav diye havlamak (1943: 756).

yara urmak: yara açmak (1954: 773).

yara yimek: yaralanmak, yara almak (1954: 773).

yavru eylemek: yavrulamak, yavru yapmak (1943: 798).

yel tutmak: ağrımak (1972: 4520).

yiğit yiğli: gerek sıhhatte gerek hasta (1972: 4595).

yumurda basmak: kuluçkaya yatmak (1953: 1076).

yumurda bırakmak: yumurtlamak (1957: 49).

yumurda toğurmak: yumurtlamak (1972: 4721).

yükün bırakmak: çocuğunu düşürmek (1972: 4758).

yürek burmak: bağırsakta ishal sancısı peyda olmak (1957: 914).

yürek ditremesi (yürek oynaması): kalp çarpıntısı, hafakan (1953: 1084).

yürek oynamak: kalb çarpmak, çarpıntı gelmek (1957: 915).

yürek sürmek (yürek sürmesi): ishal olmak (1953: 1085).

Sonuç

Türk dili araştırmacısı Prof. Dr. Andreas Tietze (1993: 267), Türk Dil Kurumu yayınlarından olan Tarama Sözlüğü'nü "*Türkçe üzerinde çalışan her araştırmacının bilip takdir ettiği muazzam bir iş, zengin bir hazine*" olarak nitelendirmiştir. Veteriner hekimliği tarihi alanının önde gelen akademisyenlerinden olan Prof. Dr. Ferruh Dinçer³ ise Tarama Sözlüğü'nün önemine değinerek, veteriner hekimliği yönüyle de ele alınıp incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmada, yoğun çalışmaların sonucu oluşan Tarama Sözlüğü; hayvan, hayvancılık ve veteriner hekimliği yönüyle incelenmiş, konuya ilişkin zengin bir söz varlığına sahip olduğu görülmüştür. Sözlükte konuya ilişkin ayrıntılı tanımlamaların yapıldığı, evcil ve yabani hayvan türlerinden böcek, kuş, sürüngen ve deniz hayvanlarına kadar çok çeşitli isimlendirmelerin olduğu, hayvanların yaşlarına, cinsiyetlerine, üreme ve huy özelliklerine, besili olma durumlarına göre farklı adlandırmalar yapıldığı, hastalıklara ilişkin sözcükler ve anatomik bilgiler yönünden de zengin olduğu belirlenmiştir. Bu çeşitliliğin eski Türklerin dünya görüşlerinde ve yaşantılarında hayvanların önemli bir rol oynamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Hayvan isimlendirmelerinin çalışmada belirlenen toplam sözcük sayısının % 30, 35 olarak ilk sırada yer alması, Türklerin hayvan türlerine olan ilgilerinin bir göstergesidir. Diğer yandan, eser hastalıklar yönünden incelendiğinde hayvan hastalıklarına özel isimler (*avsil, bıcılğan, cıdav, çelertme, göyündürme, kabarcık, sakağı, yanıkara...vb*) verildiği; bunun yanı sıra hem beşeri hem veteriner hekimliğinde ortak olan genel hastalık belirtilerinin (*ağsamak, buru, dağ açılmak, kan kaşanmak, karnı bükülmek, sayruluk, yürek sürmek...vb*) ve ortak anatomi terimlerinin (*bağarsuk, boğurtlak, eyeği, kakırdak, kavuk, öyken, sünük, tutak...vb*) olduğu belirlenmiştir. Bu durum, tarihsel süreçte hekimlik mesleğinin insan ve hayvanlarda iç içe ve paralel bir seyir izlemesi ile açıklanabilir. Tarama Sözlüğü'nde çok sayıda hastalık ismine ve anatomik bilgilere tanım olarak yer verildiği halde ilaç ve tedavilerine ayrıntılı olarak değinilmediği görülmüştür. Bunun Özgür ve Yaşar'ın (2002: 35) Divânü Lügati't-Türk üzerinde yaptıkları araştırmalarında da belirttikleri gibi eserin sözlük şeklinde hazırlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Dinçer (1969: 60) halk dilinde en yalınından, en karmaşığına kadar hastalıkların Türkçe adı ya da adlarının bulunduğunu belirtmekte, bunların çeşitli Türk Dili kaynaklarında da aynı ya da benzer olduğu görülmektedir. Örneğin; atların ayak bileklerindeki deri hastalığına verilen "*bıcılğan-bıdırğan*" kelimesinin Divânü Lügati't-Türk'te "*bıdırğan*" olarak geçmekte (Dinçer 1969: 61), aynı şekilde Tarama Sözlüğünde de "*bıcılğan*" olarak yer almaktadır. Halk dilinde günümüze kadar ulaşan bu sözcük gibi daha birçok sözcüğün (*aygur, bağarsuk, büvelek, cıbin, düğe, enik, ferik,*

³Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ferruh Dinçer ile 12 Ocak 2012 tarihinde yapılan Özel Görüşme.

kursak, kığ, kıran girmek, pisik, pöç, ötürük, sağım, sağaltma, şişek, toklu, yavaşa... vb) halk arasında halen bilindiği görülmektedir.

Eser hayvancılık bağlamında incelendiğinde belirli alanlara ilişkin tanımlamalara yer verildiği belirlenmiştir. Örneğin; atların nallanmasına ilişkin olarak: “*nalbant orağı, sersem, taşırkatmak, takav, takavcı*”, arıcılığa ilişkin olarak: “*aru, aru evi, bal sağmak, gömeç, milez*”, ipek böcekçiliğine ilişkin olarak: “*bini, güğül bağlamak, güğül kurdu*”, hayvanların zapt-raptlarına ilişkin olarak: “*bukağu, halta, ingil, kesmik, nohda, örk, uyan, yavaşa, yiltar, zivle*”, çobanlık ve hayvan bakıcılığına ilişkin olarak: “*at oğlanı, at uşağı, bizlengeç, çakırcı başı, davar eri, güdücü, itçi, it yedici, sığırtmaç, şobanlık, yunt oğlanı*” gibi terimlere yer verilmesi hayvancılık konularında bilgi sahibi olunduğunun birer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Küçük (2009: 1850) Türkiye Türkçesi'nde at don ve nişanlarına ilişkin olarak en zengin eserlerden birinin de Tarama Sözlüğü olduğunu bildirmektedir. Çalışmada “*ablak, bakla kırı, çakal at, çil at, demür boz, peçeli at, kıran, sakar, töpel, turna kırı*” şeklinde birçok sözcüğü saptanması bu veriyi desteklemektedir.

Sonuç olarak, araştırmada Tarama Sözlüğü'nde yer alan, belirli bir zaman dilimine ait Türkçe sözcüklerin hayvan, hayvancılık ve veteriner hekimliği yönüyle değerlendirildiğinde oldukça zengin bir söz varlığına sahip olduğu, Türk kültüründe hayvan ve hayvancılığa önem verildiği bilgisinin desteklendiği, Tarama Sözlüğü'nün veteriner hekimliği açısından bilgiler içeren değerli bir başvuru kaynağı olduğu söylenebilir. Bu çalışma ile konuya ilişkin araştırma yapmak isteyen kişilere kolaylık sağlayabilecek bir kaynak sunulduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Çetin, İ. (1986). *Gök-Türk Kitâbelerinde isimleri geçen hayvanlar*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 73, 123-141.
- Çınar, A. A. (1993). *Türklerde at ve atçılık*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:192, Gelenek, Görenek ve İnançlar Dizisi:18. Ankara.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Dilgimen, H. (1947). *Veteriner hekimliği tarihi*. Bozkurt Matbaası, İstanbul.
- Dinçer, F. (1969). Hastalık adlarının halk dilindeki Türkçe karşılıkları. *Türk Dili*, XX(211):60-63.
- Dinçer, F. (1976). Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği (Beş Doğu İlimizde Yeni Örnekleriyle). I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara.
- Dinçer, F.(1982). Türk Folklorunda Veteriner Hekimliğin Yazılı Kaynakları. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara.
- Dinçer, F. & Yaşar, A. (1999). Türklerde atçılık ve binicilik tarihi. I. Ulusal Atçılık Sempozyumu, 21-22 Ekim 1999, Konya, Bildiriler Kitabı, 1-21.
- Eren, H. (1984). Türk Dili çalışmalarına toplu bir bakış. *Türk Dili*, XLVIII(394): 389-404.
- Korkmaz, Z. (1994). Cumhuriyet devrinde Türk dilinin kültürümüzdeki yeri. *Türk Dili*, 506: 83-99.
- Küçük, S. (2009). Türk Kültüründe donlarına göre atlara verilen adlar ve nişanları. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*,4/8:1830-1855.

-
- Özel, S., Özen, H. & Püsküllüođlu A. (1986). *Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve sonrası*. Bilgi Yayınları: 43. İstanbul.
- Özgür, A. & Yaşar, A. (2002). Divan-ü Lugat-it Türk'te hayvancılık ve veteriner hekimliğe ilişkin bilgiler. *Türk Veteriner Hekimliği Dergisi*, 14(1):32-35.
- Tietze, A. (1993). Tarama Sözlüğü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3, 267-270.